

ΤΜΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Η συναισθηματική νοημοσύνη και η προσωπικότητα των μελλοντικών επαγγελματιών της ειδικής αγωγής.

Επιμέλεια: Γούλα Ζωή

Πρώτος Επόπτης: Σίμος Γρηγόρης

Δεύτερος Επόπτης: Πλατσίδου Μαρία

Τρίτος Επόπτης: Γουδήρας Δημήτρης

Θεσσαλονίκη, Οκτώβρης 2012

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω την εκτίμηση μου στα παρακάτω πρόσωπα που με βοήθησαν να φέρω σε πέρας αυτή την έρευνα:

- Τον επόπτη μου κ. Σίμο: Ευχαριστώ για την διαθεσιμότητα σας, το χρόνο σας, την καθοδήγηση που μου προσφέρατε για την ολοκλήρωση αυτής της εργασίας.
- Τον κ. Χατζηγιαννάκογλου: Ευχαριστώ για την πολύτιμη βοήθεια στη συλλογή του δείγματος καθώς και για την καθοδήγηση στη χρήση του ηλεκτρονικού συστήματος που χρησιμοποίησα.
- Το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών: Ευχαριστώ για την υποτροφία και την δυνατότητα που μου δόθηκε να λάβω εκπαιδευτική άδεια από το φορέα εργασίας μου, για να παρακολουθήσω το μεταπτυχιακό πρόγραμμα.
- Την μητέρα μου, τον πατέρα μου και την αδελφή μου: Ευχαριστώ για την εμπιστοσύνη και την αγάπη που μου προσφέρετε από την πρώτη μέρα.

*Αφιερώνω την εργασία αυτή στην
πολυαγαπημένη μου μητέρα.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

- Συναισθηματική Νοημοσύνη

1.1.1 Ιστορικά Στοιχεία

1.1.2 Τα οφέλη της υψηλής συναισθηματικής νοημοσύνης

1.1.3 Χαρακτηριστικά συναισθηματικά νοήμονος ατόμου

1.1.4 Η αντιληπτή και αντικειμενική συναισθηματική νοημοσύνη

1.1.5 Συναισθηματική νοημοσύνη ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας

1.1.6 Διαφορές φύλου στην αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη

1.1.7 Ανάπτυξη και εξέλιξη της συναισθηματικής νοημοσύνης– Αλλαγές με την ηλικία.

- 1.2 Θεωρία και μέτρηση

1.2.1 Τα θεωρητικά μοντέλα της συναισθηματικής νοημοσύνης

1.2.1.α Μοντέλο Ικανότητας: Mayer, Salovey & Caruso

1.2.1.β Μικτό Μοντέλο: Petrides & Furnham

1.2.2 Η μέτρηση της αντιληπτής συναισθηματικής νοημοσύνης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Η ερμηνεία της προσωπικότητας - Το Μοντέλο των Πέντε Μεγάλων Παραγόντων – The Big Five

2.2 Το εργαλείο των Πέντε Μεγάλων Παραγόντων

– Ιστορική αναδρομή

- 2.3 Ανάπτυξη και εξέλιξη της προσωπικότητας – Αλλαγές με την ηλικία
- 2.4 Η συναισθηματική νοημοσύνη και η προσωπικότητα - Ευρήματα ερευνών με το μοντέλο των πέντε μεγάλων παραγόντων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

- 3.1 Σκοπός Έρευνας
- 3.2 Μέθοδος
- 3.3 Εργαλεία - Ερωτηματολόγια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

- 4.1 Εισαγωγή
- 4.2 Δημογραφικά Στοιχεία
- 4.3 Αξιοπιστία Ερωτηματολογίων
- 4.4 Μέσοι όροι Ερωτηματολογίων
- 4.5 Συσχετίσεις Ερωτηματολογίων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- 5.1 Συζήτηση – Συμπεράσματα
- 5.2 Περιορισμοί της παρούσας έρευνας και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Βιβλιογραφία

Παράρτημα

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο τη μελέτη της συναισθηματικής νοημοσύνης και της προσωπικότητας των φοιτητών ειδικής αγωγής σε σύγκριση με τους φοιτητές άλλων τμημάτων όπως πληροφορική και οικονομικά. Το δείγμα αποτέλεσαν 185 φοιτητές του τμήματος Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής με κατεύθυνση την «Ειδική Αγωγή» και 176 φοιτητές άλλων Τμημάτων του Πανεπιστημίου Μακεδονίας Θεσσαλονίκης. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν: α, το ερωτηματολόγιο αυτοαναφορών Wong & Law Emotional Intelligence Scale (WLEIS) που μετρά τη συναισθηματική νοημοσύνη και το Big Five Inventory 10 (BFI-10) για τη μέτρηση των πέντε μεγάλων παραγόντων της προσωπικότητας.

Πρόκειται για ένα ενδιαφέρον θέμα για την επιστημονική κοινότητα, παρόλο που το θέμα της συναισθηματικής νοημοσύνης και της προσωπικότητας έχει μελετηθεί σε διάφορα πλαίσια, η βιβλιογραφία για τη μελέτη της συναισθηματικής νοημοσύνης και της προσωπικότητας στους μελλοντικούς επαγγελματίες ειδικής αγωγής είναι σχετικά ελλιπής. Επιπλέον, η παρούσα έρευνα θα συνδράμει σε απαντήσεις σε καίρια ερωτήματα όπως αν το αντικείμενο σπουδών επηρεάζει την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης. Βασικό κίνητρο για την παρούσα έρευνα ήταν να εξακριβωθεί αν οι φοιτητές που επιλέγουν κατεύθυνση ειδική αγωγή και θα ασχοληθούν μελλοντικά με ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες όπως τα άτομα με ειδικές ανάγκες, διαφέρουν από τους φοιτητές των υπολοίπων τμημάτων, όσον αφορά στην ευαισθητοποίηση τους προς τον συνάνθρωπο, μέσα από τα πρίσματα της συναισθηματικής τους νοημοσύνης και της προσωπικότητας τους.

Στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας, γίνεται μια ανασκόπηση στη θεωρία της συναισθηματικής νοημοσύνης και την προσωπικότητα. Έπειτα ακολουθεί το δεύτερο μέρος που αποτελεί το ερευνητικό κομμάτι της εργασίας. Τα αποτελέσματα έδειξαν διαφορές ως προς το φύλο και τον νευρωτισμό. Με τους άντρες να παρουσιάζουν καλύτερη ρύθμιση συναισθημάτων και μικρότερα επίπεδα νευρωτισμού. Τα αποτελέσματα αυτά συμβαδίζουν με τα ευρήματα των Bastian et al 2005. Επίσης η

ηλικία των φοιτητών ειδικής αγωγής συσχετίστηκε θετικά με τις περισσότερες υποκατηγορίες της κλίμακας της συναισθηματικής νοημοσύνης, σε αντίθεση με τους φοιτητές των υπολοίπων τμημάτων που συσχετίστηκαν αρνητικά με μία από τις υποκατηγορίες του ίδιου ερωτηματολογίου. Τέλος, οι φοιτητές ειδικής αγωγής θεωρούν τους εαυτούς τους πιο ευαισθητοποιημένους στα συναισθήματα και στη συγκινησιακή κατάσταση των άλλων ατόμων.

Ωστόσο η παρούσα έρευνα έχει και κάποιους περιορισμούς που αφορούν την αξιοπιστία των ερωτηματολογίων που χρησιμοποιήθηκαν και τη μεθοδολογία της έρευνας. Η χαμηλή αξιοπιστία του ερωτηματολογίου (BFI-10), μας επέτρεψε να χρησιμοποιήσουμε μόνο την υποκατηγορία του νευρωτισμού. Τέλος, το ερωτηματολόγιο της συναισθηματικής νοημοσύνης που χρησιμοποιήθηκε είναι ερωτηματολόγιο αυτοαναφορών, που σημαίνει ότι δεν αξιολογεί με βάση αντικειμενικά διατυπωμένα κριτήρια. Οι συμμετέχοντες, δηλαδή, εκφράζουν την προσωπική τους εκτίμηση όσον αφορά τα επίπεδα της συναισθηματικής τους νοημοσύνης και η οποία ενδεχομένως να διαφέρει από την αντικειμενική τους συναισθηματική νοημοσύνη. Τέλος, πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο που είναι κατάλληλο για εργασιακά περιβάλλοντα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο - ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- **1.1. Συναισθηματική Νοημοσύνη**

1.1.1 Ιστορικά Στοιχεία

Παρότι η συναισθηματική νοημοσύνη έγινε πολύ πρόσφατα τόσο δημοφιλής, πολλοί υποστηρίζουν ότι δεν πρόκειται για μια καινούρια έννοια, αλλά «μάλλον για μια συστηματοποιημένη και εμπειρικά υποστηριζόμενη αναδιατύπωση παλιότερων θεωρητικών απόψεων» (Πλατσίδου, 2004). Ο Gardner το 1983 ήταν από τους πρώτους επιστήμονες που με το έργο του περί πολλαπλής νοημοσύνης, διεύρυνε την έννοια της νοημοσύνης και έδωσε μια άλλη διάσταση στην έννοια της. Προτείνοντας οχτώ μορφές νοημοσύνης: 1. Γλωσσική, 2. Μαθηματική, 3. Λογική, 4. Οπτικοχωρική, 5. Μουσική, 6. Κιναισθητική, 7. Ενδοπροσωπική και 8. Διαπροσωπική. Είκασε το ενδεχόμενο σημαντικότητας για επιτυχημένη καθημερινή προσαρμογή με τις διαφορετικές νοημοσύνες που περιέγραψε. Η διαπροσωπική νοημοσύνη «περιλαμβάνει»: διαχωρισμούς βασισμένες στην διάθεση, ταμπεραμέντο και πρόθεση στην αλληλεπίδραση με τους άλλους. Η ενδοπροσωπική νοημοσύνη «περιλαμβάνει»: η αυτό-αντίληψη των συναισθημάτων οδηγούν τη συμπεριφορά κάποιου (Gardner,1993). Το 1988 ο Bar On ήταν ο πρώτος που μίλησε για το δείκτη της συναισθηματικής νοημοσύνης (emotional quotient – EQ) που προστέθηκε στο Δείκτη Γνωστικής Νοημοσύνης (Intelligence Quotient –IQ). Ο Bar On δημιούργησε και το πρώτο τεστ συναισθηματικής νοημοσύνης.

Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για την έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης οφείλεται, κατά κύριο λόγο, στην έκδοση των βιβλίων του Daniel Goleman (1995, 1998). Από τότε, πολλά είναι τα μοντέλα που διατυπώθηκαν για να εξηγήσουν τη δομή της έννοιας και ακόμα περισσότερα είναι τα διάφορα τεστ, ερωτηματολόγια και κλίμακες που κατασκευάστηκαν για να μετρήσουν το πολυσυζητημένο πλέον EQ (Emotional Quotient- Δείκτης Συναισθηματικής Νοημοσύνης),

1.1.2. Τα οφέλη της υψηλής συναισθηματικής νοημοσύνης

Σύμφωνα με τους Mayer et.al., 2004 που αναφέρεται στο βιβλίο της κυρίας Πλατσίδου (2010) ένα άτομο με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη έχει τα εξής χαρακτηριστικά: Το άτομο αυτό μπορεί να αντιλαμβάνεται τα συναισθήματα εύκολα και με ακρίβεια, να τα χρησιμοποιεί για να τροφοδοτεί τη σκέψη του, να τα κατανοεί και να τα διαχειρίζεται καλύτερα απ ό τι κάποιος με χαμηλότερη συναισθηματική νοημοσύνη. Για το άτομο αυτό η λύση συναισθηματικών προβλημάτων απαιτεί λιγότερη γνωστική προσπάθεια.. Επίσης, είναι πιθανό το άτομο να έχει υψηλότερη λεκτική και κοινωνική νοημοσύνη, ιδιαίτερα αν έχει υψηλή επίδοση στον τρίτο κλάδο του μοντέλου των Mayer των συνεργατών της, την κατανόηση των συναισθημάτων , να είναι πιο ανοιχτός σε καινούργιες εμπειρίες και είναι ευχάριστος (προσηνής). Τα επαγγέλματα που ελκύουν κάποιον με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη είναι αυτά που σχετίζονται με την διδασκαλία/ εκπαίδευση και τη συμβουλευτική και όχι εκείνα που αφορούν διοικητικές δουλειές και υπαλληλικά καθήκοντα. Στις κοινωνικές του σχέσεις το άτομο είναι αρκετά ικανό χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα συμπεριφοράς, π.χ εκδήλωση επιθετική συμπεριφοράς. Επίσης, είναι πιθανό να έχει ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς με τους οικείους του και περισσότερες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις ιδιαίτερα αν έχει υψηλή επίδοση στο τέταρτο κλάδο του μοντέλου, τη διαχείριση συναισθημάτων.

Ο Τσαούσης και Νικολάου το 2005, μελέτησαν τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις διαστάσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης (αντίληψη, χρήση, κατανόηση και έλεγχος των συναισθημάτων) και την υγεία του ατόμου. Τα ευρήματα έδειξαν ότι τα άτομα με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη έχουν καλύτερη υγεία από τα άτομα με χαμηλή συναισθηματική νοημοσύνη. Επιπρόσθετα, τα άτομα με χαμηλή συναισθηματική νοημοσύνη καπνίζουν περισσότερο και πίνουν περισσότερο από τα άτομα με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη. Τέλος, τα άτομα με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη ασκούνται περισσότερο από τα άτομα με χαμηλή συναισθηματική νοημοσύνη. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι υπήρχε αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στη συναισθηματική νοημοσύνη και την κακή υγεία ενώ υπήρχε αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στη συναισθηματική νοημοσύνη και τον αριθμό των

τσιγάρων που καπνίζει το άτομο και τον αριθμό των ποτών που πίνει το άτομο. Τέλος, βρέθηκε ότι υπήρχε θετική συσχέτιση ανάμεσα στη συναισθηματική νοημοσύνη και τις ώρες άσκησης που κάνει ένα άτομο.

Το 2005 ο Bustian και οι συνεργάτες του ερευνήσαν 246 πρωτοετείς φοιτητές ηλικίας 16-39, με στόχο τη συσχέτιση της συναισθηματικής νοημοσύνης και ένα σύνολο “δεξιοτήτων ζωής” (ακαδημαϊκή επιτυχία, ικανοποίηση ζωής, άγχος, επίλυση προβλήματος και στρατηγικές αντιμετώπισης). Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι η υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη δεν έχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την ακαδημαϊκή επιτυχία. Σε αντίθεση με προηγούμενες έρευνες που δείχνουν υψηλή συσχέτιση. Παρόλα αυτά η υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη έχει υψηλή συσχέτιση με την υψηλή ικανοποίηση στη ζωή, καλύτερη αντίληψη επίλυσης προβλήματος και στρατηγικών αντιμετώπισης και με χαμηλά επίπεδα άγχους. Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά την προσωπικότητα βρέθηκε ότι η υψηλότερη συναισθηματική νοημοσύνη συσχετίζεται με υψηλή την εξωστρέφεια, πνευματική διαθεσιμότητα και ευσυνειδησία, αλλά με χαμηλό νευρωτισμό. Επίσης, τα ευρήματα έδειξαν ότι η προσωπικότητα συσχετίζεται περισσότερο με τις δεξιότητες ζωής (life skills) από ότι με τις γνωστικές δεξιότητες. Καθώς και το self report EI έχουν πιο κοντινή σχέση με την προσωπικότητα παρά η ικανότητα συναισθηματικής νοημοσύνης (ability EI).

1.1.3. Χαρακτηριστικά συναισθηματικά νοήμονος ατόμου

Σύμφωνα με τη Μπρίνια (2008) ένας συναισθηματικά έξυπνος άνθρωπος στην ιδανική του μορφή παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά:

- Διακρίνεται από υψηλή αυτογνωσία, γνωρίζει τις δυνατότητες και τα όρια του και διαθέτει αυτοεκτίμηση και αυτοσεβασμό.
- Διατηρεί υπό έλεγχο τα συναισθήματα και τις παρορμήσεις που λειτουργούν ανασταλτικά και διατηρεί την ακεραιότητα του ενεργώντας σύμφωνα με τις αξίες του.

- Έχει φιλοδοξίες και υψηλούς στόχους, επιδιώκει με ενθουσιασμό της επιτυχία, χωρίς όμως να αφήνει της αυτοπεποίθησή του να καταρρακωθεί από την αποτυχία.
- Παίρνει πρωτοβουλίες και αντιμετωπίζει τα προβλήματα με αισιοδοξία, έχοντας πάντα στο νου του τον τελικό στόχο.
- Έχει διορατικότητα και ελέγχει την παρόρμηση του να υποκύψει στις στιγμιαίες κρίσεις.
- Χειρίζεται με ελαστικότητα τις αλλαγές, έχει φιλοδοξίες και υψηλούς στόχους τους οποίους αγωνίζεται να πετύχει.
- Καταβάλλει προσπάθεια να καταλάβει τις απόψεις των άλλων και να δει τα πράγματα από τη δική τους οπτική γωνία.
- Χρησιμοποιεί το συναίσθημα ως ραντάρ για να οξύνει την διαίσθηση του και να “διαβάζει πίσω από τις γραμμές”
- Είναι ανοιχτός στον διάλογο και την κριτική και δεν μπαίνει σε θέση άμυνας, όταν του γίνονται επικριτικά σχόλια.
- Μπορεί αν ελέγχει τις προσωπικές του προκαταλήψεις και δεν τις αφήνει να επηρεάζουν την κρίση του και την εκτίμηση του για τις ικανότητες των άλλων.
- Λειτουργεί ως καταλύτης αλλαγής και έχει την ικανότητα να συσπειρώνει – δραστηριοποιεί τους ανθρώπους γύρω του προς την υλοποίηση ενός κοινού οράματος-στόχου.

Η έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης είναι μια πολυδιάστατη έννοια και φυσικά είναι πολύ δύσκολο ένα άτομο να έχει όλες αυτές τις ικανότητες που προαναφέραμε. Το ζητούμενο είναι ένας συνδυασμός ικανοτήτων σε κάθε βασικό τομέα και η προσπάθεια για την βελτίωση των αδυναμιών όπου αυτές διαπιστώνονται συστηματικά.

1.1.4. Η αντιληπτή και αντικειμενική συναισθηματική νοημοσύνη

Οι Petrides & Furnham (2001) ονομάζουν την αντικειμενική νοημοσύνη ως νοημοσύνη που σχετίζεται με την ικανότητα (ability EI – AEI) και την αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη, νοημοσύνη ως γνώρισμα (trait EI – TEI). Όπως αναφέρεται και παραπάνω υπάρχει μια μικρή αλλά θετική συσχέτιση μεταξύ τους.

Η αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη αναφέρεται στην εικόνα που έχει κανείς για τον τρόπο λειτουργίας των συναισθημάτων του, την ικανότητα αυτοπαρακολούθησης και αυτορύθμισης των συναισθημάτων και την δυνατότητα να ρυθμίζει ανάλογα την ενδοπροσωπική και διαπροσωπική δραστηριότητα του. Η έννοια της αντιληπτής συναισθηματικής νοημοσύνης ενέχει το στοιχείο της αυτοαξιολόγησης, όπως και οι έννοιες του εαυτού αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση. Η αυτοαξιολόγηση αυτή μπορεί να αφορά στο γνωστικό πεδίο (π.χ., «Έχω επίγνωση των συναισθημάτων μου την ώρα που τα βιώνω»), στο κοινωνικό πεδίο (π.χ., «Είμαι καλός/ή στο να καταλαβαίνω πώς αισθάνονται οι άλλοι άνθρωποι») ή στο πραξιακό πεδίο («Έχω πρόβλημα να ελέγγω τον θυμό μου»). Κατ' αναλογία με τις άλλες διαστάσεις της έννοιας του εαυτού, ο τρόπος με τον οποίο οργανώνονται οι αντιλήψεις των ατόμων για τη συναισθηματική νοημοσύνη τους επηρεάζει τις στάσεις, τις προσδοκίες και τη συμπεριφορά τους. Η αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη διακρίνεται από την αντικειμενική συναισθηματική νοημοσύνη, αν και διατηρεί μαζί της χαμηλές θετικές συνάφειες, τουλάχιστον στους ενήλικες. (Πλατσίδου, 2006).

Το κύριο επιχείρημα που εναντιώνεται στην μέτρηση της ΣΝ ως ικανότητας είναι ότι η συναισθηματική έκφραση είναι έμφυτη, υποκειμενική και δεν μπορεί να υπόκειται σε τύπους μέτρησης όπως το IQ (Matthews, Zeidner & Roberts, 2002), έχοντας σαν σημείο αναφοράς τις πληροφορίες από το άτομο και τις αντιλήψεις του. Οι O'Connor and Little (2003) υποστηρίζουν την άποψη ότι η ΣΝ ως χαρακτηριστικό και ως ικανότητα είναι δύο διαφορετικές δομές και όχι απλώς δύο διαφορετικοί τρόποι μέτρησης του ίδιου πράγματος.

1.1.5 Συναισθηματική νοημοσύνη ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας

Η έννοια συναισθηματική νοημοσύνη επιδέχεται κριτική από πολλούς μελετητές, επειδή δεν υπάρχει ως αυθύπαρκτη έννοια καθώς συμπίπτει σε σημαντικό βαθμό με

τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας (Μαριδάκη Κασσωτάκη, υπο δημοσίευση). Η παραπάνω κριτική βασίζεται στο γεγονός ότι έχουν βρεθεί μέτριες ως υψηλές συσχετίσεις ανάμεσα σε αρκετές διαστάσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης και της προσωπικότητας (Bastian et al., 2005, Davies et al, 1998) (δες παρακάτω «Η συναισθηματική νοημοσύνη και η προσωπικότητα - Ευρήματα ερευνών με το μοντέλο των πέντε μεγάλων παραγόντων»).

Ο Burns και οι συνεργάτες του το 2007 μετά από έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 458 νέους και μεσήλικες δεν αποκλείουν ότι η ΣΝ αποτελεί μια χρήσιμη δομή διαχωριζόμενη από την προσωπικότητα. Καμία από τις μετρήσεις της ΣΝ που πραγματοποίησαν είχε σημαντική αυξητικά προγνωστική εγκυρότητα πάνω από την προσωπικότητα και την ικανότητα. Πρέπει να σημειωθεί ότι στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε το MSCEIT το οποίο θεωρείται ανεξάρτητο από εργαλεία μετρήσεως της προσωπικότητας, εφόσον έχει προγνωστική εγκυρότητα για μετρήσεις που αφορούν αποτελέσματα στη ζωή και δεν βασίζονται στην αυτοαναφορά.

Υπάρχουν έρευνες που αποδεικνύουν ότι η ΣΝ αν και εμπεριέχει ορισμένες πτυχές της προσωπικότητας, δεν μπορεί να ταυτιστεί με αυτή, γιατί αξιολογεί πολύ διαφορετικές και πολύπλοκες παραμέτρους (Carouso, 2004). Υπάρχουν πτυχές της ΣΝ όπως η ενσυναίσθηση, η ικανοποίηση από τη ζωή και η αυτοεκτίμηση, που την διαφοροποιεί από την προσωπικότητα (Πλατσίδου, 2004).

1.1.6 Διαφορές φύλου στην αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη

Τα ερευνητικά ευρήματα υποδεικνύουν διαφορές μεταξύ των δύο φύλων σε ορισμένες διαστάσεις της αντιληπτής συναισθηματικής νοημοσύνης. Σύμφωνα με έρευνες (Bar-On, 2000, Ciarrochi et al., 2000, Petrides & Furnham, 2000) Οι γυναίκες υπερέχουν στην αναγνώριση και την κατανόηση των συναισθημάτων, την ενσυναίσθηση, τη κοινωνική προσαρμογή και τη διαπροσωπική επικοινωνία. Οι άνδρες από την άλλη είναι πιο καλοί στην διαχείριση συναισθημάτων, όπως το άγχος, προσαρμόζονται πιο εύκολα στις νέες συνθήκες και είναι πιο θετικοί και αισιόδοξοι. Κάποιες επιπλέον έρευνες (Bar-On, 2000, Shutte et al., 1998) έδειξαν ότι οι γυναίκες έχουν υψηλότερη γενική συναισθηματική νοημοσύνη από τους άνδρες. (Πλατσίδου,

2006). Όσον αφορά την εφηβική ηλικία τα ερευνητικά δεδομένα είναι σύμφωνα με αυτά των ενηλίκων. Τα κορίτσια θεωρούν για τον εαυτό τους ότι είναι καλύτερες στην αναγνώριση συναισθημάτων και την ικανότητα επικοινωνίας, ενώ τα αγόρια στη διαχείριση των συναισθημάτων τους. (Πλατσίδου, 2005).

Όσον αφορά στις διαφορές του φύλου, τα κορίτσια έχουν καλύτερες επικοινωνιακές ικανότητες από τα αγόρια της παιδικής ηλικίας και παραδοσιακά μπορούν και οφείλουν να ελέγχουν τα συναισθήματά τους αποτελεσματικότερα - και ιδιαίτερα την επιθετικότητα και το θυμό τους - φροντίζοντας να συμβάλουν στη διαπροσωπική αρμονία και την δημιουργία και διατήρηση μη-ανταγωνιστικών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων (Eagly et.al. 2004).

1.1.7 Ανάπτυξη και εξέλιξη της συναισθηματικής νοημοσύνης – Αλλαγές με την ηλικία

Αρκετές μελέτες υποστηρίζουν ότι η συναισθηματική νοημοσύνη είναι εξελίξιμη τουλάχιστον μέχρι την πέμπτη δεκαετία της ζωής (Bar On, 2000, Mayer, Salovey & Caruso, 2000). Ενώ σε έρευνα των Mayer, Caruso Salovey το 1999 σύγκριναν έφηβους (12-16 ετών) με ενήλικες (17-70 ετών). Τα ευρήματα έδειξαν ότι η ανάπτυξη της αντικειμενικής συναισθηματικής νοημοσύνης παρατηρούνται τα πρώτα χρόνια της νεότητας.

Παρόλα αυτά φαίνεται τα παιδιά και οι έφηβοι δεν παρουσιάζουν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των δύο εκφάνσεων της συναισθηματικής νοημοσύνης. Ο Wigfield και οι συνεργάτες του το 1997 παρατήρησαν διαφορές με βάση την ηλικία (τάξη φοίτησης) των παιδιών στο βαθμό αυτοεπίγνωσης και ενδοπροσωπικού ελέγχου για την ακαδημαϊκή επιτυχία, δείχνουν πως με την ηλικία οι ικανότητες αναγνώρισης των συναισθημάτων και αυτοπαρατήρησης αυξάνονται, ενώ η δυνατότητα ανάληψης της προσωπικής ευθύνης για την ακαδημαϊκή επιτυχία μειώνεται, γεγονός που στηρίζει την άποψη ότι με το πέρασμα της ηλικίας παρατηρείται πτώση στο επίπεδο των κινήτρων των παιδιών σε σχέση με τις πεποιθήσεις που αφορούν την προσωπική τους ικανότητα, χωρίς η πτώση αυτή να συνδέεται με παραμέτρους της αυτοεπίγνωσης ή της αυτοαντίληψης τους (Wigfield, et al., 1997). Τα ίδια αποτελέσματα έδειξε και έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 186 παιδιά πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε σχολεία της Μαγνησίας. Παρατηρήθηκε

στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ και των παραγόντων της συναισθηματικής νοημοσύνης και των θετικών αλληλεπιδράσεων των μαθητών, ενώ δεν παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ ενδοπροσωπικού/ εξωπροσωπικού ελέγχου και κοινωνικών αλληλεπιδράσεων (Ανδρέου κ.α. 2007).

Σε έρευνα της Πλατσίδου το 2005 με δείγμα 248 έφηβοι (12 έως 16 ετών) μετρήθηκε η αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη με την αντικειμενική ικανότητα κατανόησης συναισθημάτων. Τα ευρήματα έδειξαν ότι οι δύο εκφάνσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης σχετίζονται μεταξύ τους, σε κάποιο βαθμό, στην ενήλικη ζωή, όχι όμως στην παιδική και την εφηβική περίοδο. Αυτό είναι πιθανό να οφείλεται στο διαφορετικό τρόπο με τον οποίο κάνουν αναφορές και εκτιμήσεις για τον εαυτό τους τα παιδιά και οι έφηβοι σε σχέση με τους ενήλικες. Από την αρχή της σχολικής ηλικίας, τα παιδιά αποκτούν την ικανότητα να κατανοούν τον εαυτό τους ως μέρος του κοινωνικού γίγνεσθαι. Η ικανότητα αυτή εξελίσσεται προοδευτικά και επηρεάζει την αυτορρύθμιση της συμπεριφοράς

Παρόλα αυτά σε έρευνα που έγινε από την Platsidou το 2010 σε εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής (N= 123) ηλικίας 23-56 ετών, διαπιστώθηκε ότι η αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη δεν μεταβάλλεται σημαντικά με το πέρασμα της ηλικίας καθώς επίσης και ούτε από παράγοντες όπως τα χρόνια της εργασιακής εμπειρίας και η οικογενειακή κατάσταση.

Ανάλογα ευρήματα έδειξε η έρευνα που έκαναν O' Connor και Little το 2003. Μελέτησαν τη σχέση μεταξύ συναισθηματικής νοημοσύνης και ακαδημαϊκής επίδοσης σε 90 πρωτοετείς φοιτητές ψυχολογίας, χρησιμοποιώντας ερωτηματολόγιο για να μετρήσουν την αντιληπτή αλλά και την αντικειμενική συναισθηματική νοημοσύνη. Βρήκαν ότι πολλές από τις διαστάσεις των δύο ειδών συσχετίζονται μεταξύ τους σε χαμηλό ως μέτριο βαθμό. Παρόλα αυτά καταλήγουν ότι η συναισθηματική νοημοσύνη δεν είναι μια έγκυρη πρόβλεψη της ακαδημαϊκής επιτυχίας. Οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι ενδεχομένως να πρόκειται για ένα αναπτυξιακό στάδιο και ίσως οι φοιτητές να μην έχουν αρκετή εμπειρία ζωής για να αναπτύξουν πλήρως της συναισθηματική τους νοημοσύνη.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί η εν εξελίξει έρευνα του Bar On και των συνεργατών του, οι οποίοι εξετάζουν ανά δύο έτη τη συναισθηματική νοημοσύνη 23.000 νεαρών

ατόμων για διάστημα 25 χρόνων. Η εν λόγω έρευνα αναμένεται να προσφέρει στην επιστημονική κοινότητα εξαιρετικά χρήσιμα αποτελέσματα για το εξελικτικό πρότυπο της συναισθηματικής νοημοσύνης (Πλατσίδου, 2010).

- **1.2 Θεωρία και μέτρηση**

- 1.2.1 Τα Θεωρητικά Μοντέλα της Συναισθηματικής Νοημοσύνης**

Στην βιβλιογραφία αναφέρονται δύο θεωρητικά μοντέλα για τη Συναισθηματική Νοημοσύνη που ταξινομούνται σε *μοντέλα ικανότητας* (Mayer, Salovey & Caruso, 1990) και *μικτά μοντέλα* συναισθηματικής και κοινωνικής επάρκειας (Goleman 1998, Bar-On, 1997, Petrides και Furnham 2001).

- **1.2.1.α. Μοντέλο Ικανότητας**

- **Προσέγγιση Mayer, Salovey & Caruso**

Το μοντέλο ικανότητας των Mayer, Salovey & Caruso (1999) αφορούν μοντέλα που ενσωματώνουν τη συναισθηματική νοημοσύνη στην γενική ψυχομετρική δομή της νοημοσύνης. Η συναισθηματική νοημοσύνη θεωρείται μια γνωστική ικανότητα, καθώς στην γνωστική διαδικασία εμπλέκονται και συναισθηματικές πληροφορίες. Είναι μια μορφή ευφυΐας που περιλαμβάνει την ικανότητα να κατανοεί κανείς συναισθήματα τόσο τα δικά του όσο και των άλλων, να κάνει απλές διακρίσεις ανάμεσα στα διάφορα συναισθήματα και να χρησιμοποιεί αυτές τις πληροφορίες ώστε να καθοδηγεί αναλόγως τις σκέψεις του και τις πράξεις του. Οι Salovey & Mayer (1990) όρισαν την συναισθηματική νοημοσύνη ως την «ικανότητα ενός ατόμου να αντιλαμβάνεται, τα συναισθήματα του και τα συναισθήματα των άλλων, να τα διαχωρίζει και να τα χρησιμοποιεί ως πηγή ενέργειας, πληροφορίας και επιρροής τόσο του εαυτού του όσο και των άλλων ανθρώπων γύρω του». Οι ίδιοι το 1997 ισχυρίστηκαν ότι η συναισθηματική νοημοσύνη αποτελεί μια ομάδα από αλληλένδετες δεξιότητες που αφορούν «την ικανότητα αντίληψης με ακρίβεια, την

εκτίμηση και την έκφραση συναισθήματος, την ικανότητα αξιολόγησης ή/ και γενίκευσης συναισθημάτων όταν υποβοηθούν την σκέψη, την ικανότητα αντίληψης του συναισθήματος και τη συναισθηματική γνώση, καθώς και την ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων για την προώθηση της συναισθηματικής και διανοητικής ανάπτυξης”. Στη συνέχεια το 2008 όρισαν την συναισθηματική νοημοσύνη ως η ικανότητα για τη διεξαγωγή μιας πολύπλοκης επεξεργασίας πληροφοριών, οι οποίες αφορούν σε ή τροφοδοτούνται από συναισθήματα, και, στη συνέχεια για τη χρήση των αποτελεσμάτων αυτής της επεξεργασίας για τη καθοδήγηση της σκέψης ή της συμπεριφοράς (Mayer et al., 2008).

Το μοντέλο των Mayer, Salovey και Carouso αποτελείται από **τέσσερις υποκατηγορίες**:

1. **Εκτίμηση των συναισθημάτων (self emotional appraisal) (ΕΣΕ)**. Σχετίζεται με την ικανότητα του ατόμου να κατανοήσει βαθιά τα συναισθήματά του και να είναι σε θέση να τα εκφράσει φυσικά. Οι άνθρωποι που έχουν μεγάλη ικανότητα στον τομέα αυτό αισθάνονται και αναγνωρίζουν τα συναισθήματά τους πολύ πριν από τους περισσότερους ανθρώπους.

2. **Εκτίμηση των συναισθημάτων των άλλων (Others’ emotional appraisal) (ΕΣΑ)**. Σχετίζεται με την ικανότητα των ανθρώπων να αντιλαμβάνονται και να κατανοούν τα συναισθήματα των ανθρώπων γύρω τους. Οι άνθρωποι που έχουν υψηλή αυτή την ικανότητα θα είναι πολύ πιο ευαίσθητοι στα συναισθήματα και τα συναισθήματα των άλλων, καθώς επίσης διαβάζουν το μυαλό τους.

3. **Ρύθμιση του συναισθήματος (Regulation of emotion in the self) (ΡΣ)**. Σχετίζεται με την ικανότητα των ανθρώπων να ρυθμίζουν τα συναισθήματά τους, η οποία θα επιτρέψει μια πιο γρήγορη ανάκαμψη από την ψυχολογική δυσφορία.

4. **Χρήση του συναισθήματος (use of emotion) (ΧΡ)**. Σχετίζεται με την ικανότητα των ατόμων να χρησιμοποιούν τα συναισθήματα τους για εποικοδομητικές δραστηριότητες και για προσωπική απόδοση.

Οι Mayer, Salovey & Caruso το 2002 δημιούργησαν την κλίμακα Mayer, Salovey & Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT) που συμπεριλαμβάνει 141 ερωτήσεις και έργα. Οι μετρήσεις στις υποκατηγορίες που περιγράφονται παραπάνω διακρίνονται στο τεστ σε δύο ακόμα δείκτες. Στην βιωματική συναισθηματική νοημοσύνη που περιλαμβάνει τις δύο πρώτες υποκλίμακες και ο δεύτερος αναφέρεται στην στρατηγική συναισθηματική νοημοσύνη που περιλαμβάνει την δύο τελευταίες υποκλίμακες (Καφέτσιος & Πετράτου, 2005).

Η διαχείριση των συναισθημάτων

Η διαχείριση των συναισθημάτων κατά Mayer και Salovey (1997) περιλαμβάνει την σταθερή και συνειδητή διαχείριση των συναισθημάτων προκειμένου να επιτευχθεί βελτίωση τόσο σε συναισθηματικό όσο και σε πνευματικό επίπεδο. Ειδικότερα, ο κάθε άνθρωπος υπόκειται σε ευχάριστα και δυσάρεστα συναισθήματα.

Μέσω των υπολοίπων δεξιοτήτων της συναισθηματικής νοημοσύνης μπορεί να τα κατανοήσει και να τα αξιολογήσει έτσι ώστε να 'εντοπίσει' τα μηνύματα που αυτά τα συναισθήματα μεταφέρουν. Όσα μηνύματα φέρουν περιεχόμενο αρεστό διατηρούνται ενώ τα μηνύματα που φέρουν περιεχόμενο μη βολικό ή επίπονο μπλοκάρονται. Όλο αυτό αποτελεί μια διαδικασία διαχείρισης, ένα συνειδητό έλεγχο των συναισθημάτων έτσι ώστε να επιτυγχάνονται οι πνευματικές διεργασίες και να δημιουργούνται συμπεριφορές.

Όταν ο άνθρωπος διατηρεί τα ευχάριστα σε αυτόν συναισθήματα και ελέγχει ή μπλοκάρει τα δυσάρεστα, αυτή η διαδικασία του δημιουργεί μια θετική εικόνα για τον εαυτό του, ικανό να συναναστρέφεται με άλλους αποτελεσματικά αλλά και να συμμετέχει σε ομάδες. Τέλος, και πολύ βασική παράμετρος της διάστασης του αυτοελέγχου είναι ότι ο άνθρωπος μπορεί να χρησιμοποιήσει όσα συναισθήματα δεν έχει μπλοκάρει ως κινητήρια δύναμη για να πραγματοποιήσει τις σκέψεις του αλλά και τους στόχους του τόσο σε προσωπικό επίπεδο όσο και να κινητοποιήσει τις συμπεριφορά των συνανθρώπων του προς την επίτευξη των δικών τους στόχων επίσης (Salovey, Mayer 1990).

- 1.2.1.β. Μικτά Μοντέλα

Τα *μικτά μοντέλα* ορίζουν τη συναισθηματική νοημοσύνη ως ένα συνδυασμό των ικανοτήτων προσαρμογής του ατόμου και των χαρακτηριστικών της προσωπικότητάς του. Οι Mayer, Salovey και Caruso (2008) τα ονόμασαν μικτά γιατί, όπως υποστηρίζουν, δεν περιλαμβάνουν μόνο ιδιότητες σχετικές με τα συναισθήματα, αλλά και άλλες ικανότητες όπως η αυτοεκτίμηση, η προσαρμοστικότητα και οι κοινωνικές δεξιότητες.

Τα μικτά μοντέλα περιγράφουν τη συναισθηματική νοημοσύνη ως παράγοντα που συνδυάζει μη γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δεξιότητες και ικανότητες με τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσωπικότητας (Petrides & Furnham, 2001).

- **Προσέγγιση Petrides & Furnham**

Οι Petrides και Furnham το 2001, πρότειναν μια εναλλακτική προσέγγιση που θεωρεί ότι η ΣΝ σχετίζεται με συναισθηματικές αυτό-αντιλήψεις και διαθέσεις που βρίσκονται στα χαμηλότερα επίπεδα της ιεραρχίας της προσωπικότητας, που μπορούν να διερευνηθούν αρχικά στην αξιολόγηση της προσωπικότητας. Επίσης, προτείνουν τον όρο *Συναισθηματική Αποτελεσματικότητα* (emotional self-efficacy) και αποφεύγουν τον όρο νοημοσύνη.

Η ΣΝ σύμφωνα με τους Petrides, Pita & Kokkinaki (2007) χωρίζεται σε δύο υποκατηγορίες ανάλογα με τον τρόπο που μετριούνται. Προτείνουν τον όρο «συναισθηματική νοημοσύνη ως γνώρισμα» (trait EI - TEI) όταν η ΣΝ μετριέται με ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς (συμπληρώνεται από το ίδιο το άτομο). Τα ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς μετράνε τάσεις συμπεριφοράς εφόσον αξιολογούν την προσωπική εκτίμηση του ατόμου. Επίσης, προτείνουν τον όρο «συναισθηματική νοημοσύνη που σχετίζεται με την ικανότητα» (ability EI - AEI), όταν αυτή μετριέται με εργαλεία μέγιστης επίδοσης με προκαθορισμένα κριτήρια, τα οποία μετράνε αντικειμενικά πραγματικές ικανότητες. Παρόλα που η προσέγγιση της ΣΝ ως ικανότητα (AEI) θεωρείται ως πιο σχετική με τον τομέα των νοημοσυνών, η

προοπτική αυτή συνδέεται στενότερα με τον τομέα της προσωπικότητας. Η ΣΝ ως γνώρισμα (TEI) περιέχει παράγοντες αισιοδοξίας, ευτυχίας, κοινωνικών δεξιοτήτων και αυτοεκτίμησης (Petrides και Furnham, 2001).

Οι Petrides και Furnham (2003) θεωρούν ότι η ΣΝ ως γνώρισμα και ως ικανότητα είναι διακριτές έννοιες και θεωρούν την ΣΝ ανεξάρτητη από τις γνωστικές ικανότητες. Πολλά σημαντικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής κοινωνικογνωστικής θεωρίας είναι συστατικά του μοντέλου της ΣΝ και η υπάρχει η άποψη ότι η ΣΝ ως γνώρισμα και ως ικανότητα μπορεί να φαίνεται σαν όρος ‘‘ομπρέλα’’ που περιλαμβάνει πολλές προηγούμενες έρευνες (Qualter et. al., 2007).

Ορίζουν την ΣΝ ή τη συναισθηματική αποτελεσματικότητα ως αστερισμό συναισθηματικών διαθέσεων και αυτοπροσδιοριζόμενων δυνατοτήτων με τις εξής πλευρές: προσαρμοστικότητα, διεκδικητικότητα, συναισθηματική έκφραση, αντίληψη και ρύθμιση των συναισθημάτων, έλεγχος παρορμητικότητας, διαπροσωπικές σχέσεις, αυτοεκτίμηση, κινητοποίηση του εαυτού, κοινωνική αντίληψη, διαχείριση άγχους, ενσυναίσθηση, ευτυχία, αισιοδοξία.

Πίνακας. Οι διαστάσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης ως γνώρισμα κατά το μοντέλο των Petrides και Furnham

Διαστάσεις	Τα άτομα με υψηλό σκορ αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως:
Προσαρμοστικότητα	Ευέλικτους και πρόθυμους να προσαρμοστούν σε νέες καταστάσεις
Διεκδικητική Συμπεριφορά	Αποφασιστικούς, ειλικρινείς και πρόθυμους να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους
Συναισθηματική Αντίληψη (εαυτός & άλλοι)	Ξεκάθαρος στην αντίληψη των δικών τους συναισθημάτων και των συναισθημάτων των άλλων
Συναισθηματική Έκφραση	Ικανούς να εκφράσουν και να μεταδώσουν τα

	συναισθήματα τους στους άλλους
Διαχείριση Συναισθημάτων (άλλοι)	Ικανούς να επηρεάσουν τα συναισθήματα των άλλων ανθρώπων
Συναισθηματική Ρύθμιση	Ικανούς να ελέγχουν και να διαχειρίζονται τα συναισθήματα τους
Παρορμητικότητα (χαμηλά)	Στοχαστικούς και λιγότερο πιθανό να ενδώσουν σε κάποια έντονη επιθυμία τους
Διαπροσωπικές Σχέσεις	Ικανούς να έχουν ικανοποιητικές προσωπικές σχέσεις
Αυτοεκτίμηση	Πετυχημένους και με αυτοπεποίθηση
Κινητοποίηση	Με κίνητρα και απίθανο να τα παρατήσουν λόγω κάποιας αντιξοότητας
Κοινωνική Επίγνωση	Πετυχημένους στην ανάπτυξη κοινωνικών δικτύων με εξαιρετικές κοινωνικές δεξιότητες
Διαχείριση Άγχους	Ικανούς να αντέχουν την πίεση και να ρυθμίζουν το άγχος τους
Ενσυναίσθηση	Ικανούς να αντιλαμβάνονται την προοπτική των άλλων
Ευτυχία	Πρόσχαρους και ικανοποιημένους από τη ζωή
Αισιοδοξία	Σίγουρους για τον εαυτό τους και πιθανόν να βλέπουν τη θετική πλευρά των πραγμάτων στη ζωή

Οι Matthews et al το 2004 κάνουν μια σύνδεση των παραπάνω μοντέλων και ορίζουν την συναισθηματική νοημοσύνη ως την προσαρμοστική ικανότητα που διαθέτει ένα άτομο για να μπορέσει να αντιμετωπίσει τα διάφορα συναισθηματικά γεγονότα. Αυτή η ικανότητα ενδεχομένως να περιέχει και άλλες ικανότητες και επιλεγμένους τρόπους συμπεριφοράς και ενώ συνδέεται με τη γνωστική και νευρολογική δομή του ατόμου, αποκτιέται με το χρόνο.

1.2.2 Η μέτρηση της αντιληπτής συναισθηματικής νοημοσύνης

Τα ψυχομετρικά εργαλεία για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις υποκατηγορίες: α. Αυτοαναφορές, β. Αναφορές άλλων, γ. Αντικειμενική μέτρηση ικανοτήτων. Παρόλο που υπάρχουν πολλοί τρόποι για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης στην παρούσα έρευνα θα αναφερθούμε στη μέθοδο των «αυτοαναφορών», η οποία μετράει την αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη. Η μέθοδος αυτή αποτελεί και τον πιο συνηθισμένο τρόπο για τη μέτρηση ικανοτήτων, προδιαθέσεων και χαρακτηριστικών γνωρισμάτων που σχετίζονται με τη συναισθηματική νοημοσύνη όπως η ενσυναίσθηση, συναισθηματική αυτογνωσία, διαχείριση προσωπικών σχέσεων κτλ. Το ψυχομετρικό εργαλείο WLEIS που χρησιμοποιήσαμε στην παρούσα έρευνα (βασισμένο στο θεωρητικό μοντέλο των Mayer, Salovey & Caruso) έχει την μορφή ερωτηματολογίου που περιλαμβάνει 16 προτάσεις – δηλώσεις. Οι συμμετέχοντες καλούνται να προσδιορίσουν τον αριθμό στον οποίο συμφωνούν με την κάθε μία για αυτούς πρόταση (π.χ. «Πάντα μπορώ να καταλάβω πως αισθάνονται οι φίλοι μου με βάση τη συμπεριφορά τους», «Όταν θυμώνω, πάντα μπορώ να ηρεμήσω γρήγορα», «Έχω καλό έλεγχο των συναισθημάτων μου»). Η εκτίμηση της συμφωνίας – διαφωνίας γίνεται με βάση μια κλίμακα τύπου Likert (7 σημείων), όπου το ένα άκρο της κλίμακας αντιστοιχεί στην απάντηση «συμφωνώ απόλυτα» και το άλλο στην απάντηση «διαφωνώ απόλυτα».

Παρόλο που οι αυτοαναφορές είναι ένας εύκολος τρόπος αξιολόγησης με τον οποίο μπορούμε να δούμε τις προσωπικές εκτιμήσεις των συμμετεχόντων, ωστόσο τα δεδομένα είναι ευάλωτα σε παράγοντες που μπορούν να επιμολύνουν. Τέτοιοι παράγοντες είναι η κούραση ή η κακή διάθεση των συμμετεχόντων, η τάση τους να

δώσουν όχι προσωπικές αλλά κοινωνικά αποδεκτές απαντήσεις, η ικανότητα τους για κατανόηση του γραπτού λόγου, η ανεπαρκής επανατροφοδότηση που έχουν δεχτεί σχετικά με την ακρίβεια των προσωπικών τους εκτιμήσεων για τις συναισθηματικές διαστάσεις ή τις ικανότητες που αξιολογούν (Mayer et al., 2008 σε Πλατσίδου 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

• 2.1 Η ερμηνεία της προσωπικότητας - Το Μοντέλο των Πέντε Μεγάλων Παραγόντων – The Big Five

Το μοντέλο των πέντε παραγόντων αποτελεί μία πολύ σημαντική εξέλιξη στο χώρο των θεωριών προσωπικότητας. Είναι το πιο επικρατέστερο μοντέλο προσωπικότητας. Οι πέντε παράγοντες που αποτελούν το συγκεκριμένο μοντέλο και κατά συνέπεια χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα του ατόμου είναι:

1. Ο **νευρωτισμός**. Αφορά την τάση του ατόμου να βιώνει αρνητικά συναισθήματα, όπως άγχος, ανασφάλεια και ψυχολογική πίεση.
2. Η **εσωστρέφεια**. Αφορά την ποιότητα και την ένταση της διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης.
3. Η **δεκτικότητα σε εμπειρίες**. Αφορά την επικοινωνιακή αναζήτηση νέων εμπειριών.
4. Η **προσήνεια**. Αφορά την ποιότητα των διαπροσωπικών αλληλεπιδράσεων του ατόμου, αξιολογούμενη σε ένα συνεχές από την κατανόηση έως την ανταγωνιστικότητα.
5. Η **ευσυνειδησία**. Αφορά την τάση του ατόμου να επιδεικνύει επιμονή, οργανωτικότητα και παρακίνηση για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων.

Οι Πέντε Μεγάλοι Παράγοντες των Χαρακτηριστικών και Αντιπροσωπευτικές Κλίμακες

<i>Χαρακτηριστικά αυτού που παίρνει υψηλή βαθμολογία</i>	<i>Κλίμακες Χαρακτηριστικών</i>	<i>Χαρακτηριστικά αυτού που παίρνει χαμηλή βαθμολογία</i>
ΝΕΥΡΩΤΙΣΜΟΣ		
Ανήσυχος, νευρικός,	Αξιολογεί την	Ήρεμος, χαλαρός, απαθής,

συναισθηματικός, ανασφαλής, ανεπαρκής, υποχόνδριος	προσαρμογή σε αντίθεση προς τη συναισθηματική αστάθεια. Προσδιορίζει την τάση των ατόμων προς την κατάθλιψη, τις ουτοπικές ιδέες, τους ακατανίκητους πόθους και τις ορμές, τις δυσπροσαρμοστικές μιμητικές αποκρίσεις	θαρραλέος, ασφαλής, ικανοποιημένος από τον εαυτό του.
ΕΣΩΣΤΡΕΦΕΙΑ		
Κοινωνικός, ενεργητικός, ομιλητικός, πρωσοποκεντρικός, αισιόδοξος, αγαπά τα αστεία, τρυφερός	Αξιολογεί την ποσότητα και την ένταση της διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης, το βαθμό ενεργητικότητας, την ανάγκη για παρακίνηση και την ικανότητα για χαρά.	Συγκρατημένος, νηφάλιος, συνεσταλμένος, επιφυλακτικός, άνθρωπος του καθήκοντος, υποχωρητικός, ήσυχος.
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΤΗΤΑ		
Περίεργος με πλατιά ενδιαφέροντα, δημιουργικός, πρωτότυπος, εφευρετικός, μη παραδοσιακός.	Αξιολογεί την αναζήτηση για δραστηριότητα και την εκτίμηση της εμπειρίας για την εμπειρία, την ανοχή απέναντι στο άγνωστο και την διερεύνηση του.	Συμβατικός, προσγειωμένος, με περιορισμένα ενδιαφέροντα, έλλειψη καλλιτεχνικού αισθητηρίου και δυσκολία στην αναλυτική σκέψη.
ΚΑΛΗ ΠΡΟΑΙΡΕΣΗ /ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΟΤΗΤΑ		
Ευσπλαχνικός, καλόκαρδος, γεμάτος εμπιστοσύνη, θέλει να βοηθά, ξέρει να συγχωρεί,	Αξιολογεί την ποιότητα του διαπροσωπικού προσανατολισμού του ατόμου πάνω σε ένα	Κυνικός, αγενής, καχύποπτος, μη συνεργάσιμος, εκδικητικός, άσπλαχνος,

εύπιστος, ευθύς.	συνεχές από την συμπόνια στον ανταγωνισμό τόσο στις σκέψεις και τα συναισθήματα όσο και στις πράξεις.	ευερέθιστος, παρεμβατικός.
ΕΥΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑ		
Οργανωμένος, αξιόπιστος, εργατικός, πειθαρχημένος, ακριβής, σχολαστικός, τακτικός, φιλόδοξος, καρτερικός	Αξιολογεί το βαθμό οργάνωσης, σταθερότητας και κινητοποίησης του ατόμου προς ένα στόχο. Αντιπαράθετοι τους ανθρώπους στους οποίους μπορεί να βασιστεί κανείς με εκείνους που είναι νωθροί και ανοργάνωτοι.	Χωρίς στόχους, αναξιόπιστος, οκνός απρόσεκτος, χαλαρός, αμελής, άβουλος, ηδονιστής.
Costa & McCrae, 1985 σε Pervin & John, 1999		

2.2 Το εργαλείο των Πέντε Μεγάλων Παραγόντων – Ιστορική αναδρομή

Το πρώτο ερωτηματολόγιο ανίχνευσης αποτελείται από 240 θέματα και δημιουργήθηκε από τους Costa & McCrae το 1992.- NEO-PI-R (Costa & McCrae, 1995). Στην αρχή περιορίστηκαν στους τρεις παράγοντες (νευρωτισμός, εξωστρέφεια και πνευματική διαθεσιμότητα), στην συνέχεια πρόσθεσαν τους παράγοντες της καλής προαίρεσης/ συνεργατικότητας και ευσυνειδησίας για να σχηματίσουν το μοντέλο των πέντε παραγόντων. Διαφοροποίησαν καθένα από τους παράγοντες της μεγάλης Πεντάδας σε έξι ειδικότερες όψεις. Οι όψεις είναι τα ειδικότερα χαρακτηριστικά ή συστατικά που αποτελούν καθένα από τους γενικότερους παράγοντες της μεγάλης πεντάδας (Πίνακας). Οι δημιουργοί του ερωτηματολογίου (Costa & McCrae, 1992) συμφωνούν ότι οι παράγοντες αυτοί μαζί με τις υποκλίμακες τους περιγράφουν σε ικανοποιητικό βαθμό την ιεραρχική δομή της προσωπικότητας, σε ένα μεγάλο αριθμό γλωσσών και εθνών με διαφορετικά πολιτισμικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά.

Λόγω του μεγάλου όγκου των ερωτήσεων προέκυψε η ανάγκη για προσαρμοσμένα, μικρότερα εργαλεία όπως το 60-θέματα NEO-FFI (Costa & McCrae, 1992) και το Big Five Inventory των (BFI; John & Srivastava, 1999). Στα τέλη του 1980 δημιουργήθηκε το Big Five Inventory (BFI) ως μια εξαιρετικά μικρή κλίμακα. Εκείνη τη στιγμή φάνηκε αρκετά ριζοσπαστικό εφόσον τα 44 – στοιχεία μπορούν να απαντηθούν σε περίπου 5 λεπτά του χρόνου απόκρισης. Αλλά ο χρόνος έχει αλλάξει. Αυτό που τότε φαινόταν ριζικά σύντομο τώρα φαίνεται χρονοβόρο εφ'όσον οι ερευνητές βρίσκονται αντιμέτωποι με τον περιορισμένο χρόνο αξιολόγησης. Στην πραγματικότητα, έχει υπάρξει μια επιταχυνόμενη τάση για όλο και μικρότερες κλίμακες μέτρησης της προσωπικότητας. Η ζήτηση για σύντομες κλίμακες μέτρησης αυξάνεται και ακόμη και οι ερευνητές που χρησιμοποιούν το BFI ζητούν πιο σύντομες εκδοχές. Οι Gosling et.al το 2003, δημιούργησαν δύο μικρές κλίμακες το Five – Item Personality Inventory (FIPI) και το Ten – Item Personality Inventory (TIPI). Το TIPI χρησιμοποιεί 7-βάθμια κλίμακα τύπου – Likert με 1=’’Διαφωνώ Απόλυτα’’ μέχρι 7 = ’’Συμφωνώ Απόλυτα’’.

Εν κατακλείδι, μειώνοντας τα στοιχεία του BFI-44 περισσότερο από το ένα τέταρτο, αποδόθηκαν χαμηλότερα μεγέθη (sizes) από την πλήρη έκδοση του BFI-44, αλλά παρόλα αυτά εξακολουθούν να επαρκούν για έρευνα με μεγάλο χρονικό περιορισμό. (Rammstedt B. & John O., 2006). Οι Muck et.al (2007) ερεύνησαν και αυτοί με τη σειρά τους την εγκυρότητα της συγκεκριμένης κλίμακας και κατέληξαν ότι μπορεί να προσφέρει κατάλληλη και επαρκή προσέγγιση όπως οι μεγαλύτερες κλίμακες που μετρών τις δομές της προσωπικότητας του μοντέλου των πέντε παραγόντων (Five Factory Model-FFM) or (Big-Five). Προτείνεται για έρευνα όπου υπάρχει περιορισμένος χρόνος και όταν είναι επιθυμητή η μείωση του ‘’βάρους’’ των πολλών ερωτήσεων προς τους συμμετέχοντες.

Στην Ελλάδα αναπτύχθηκε το Τεστ Χαρακτηριστικών Προσωπικότητας TE-ΧΑ-Π 5 (Tsaousis 1999), το οποίο αποτελεί ένα όργανο μέτρησης των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας που αναπτύχθηκε ειδικά για τον ελληνικό πληθυσμό. Στη σύντομη μορφή του αποτελείται από 75 ερωτήματα που μετρούν την εξωστρέφεια ($\alpha=.57$), τον νευρωτισμό ($\alpha=.83$), την δεκτικότητα ($\alpha=.67$), την προσήνεια ($\alpha=.74$) και την ευσυνειδησία ($\alpha=.79$), όπως και μια κλίμακα ψεύδους και αξιοπιστίας. Όπως φαίνεται από την παραπάνω βαθμολογία η εσωτερική αξιοπιστία της κλίμακας είναι

ικανοποιητική. Οι Τσαούσης και Νικολάου το 2001 μελέτησαν τη σταθερότητα και την ακρίβεια του μοντέλου (ΤΕΧΑΠ) μεταξύ διαφορετικών πληθυσμών: φοιτητών, εργαζομένων και υποψήφιων εργαζομένων. Τα αποτελέσματα διερευνητικών και επιβεβαιωτικών αναλύσεων παραγόντων επιβεβαιώνουν τη σταθερότητα της δομής των πέντε παραγόντων και στα τρία δείγματα, ενώ όλες οι υποκλίμακες ‘‘φορτώνουν’’ στους αντίστοιχους παράγοντες με πολύ υψηλούς δείκτες αξιοπιστίας (Tsaousis & Nikolaou, 2001). Οι Παναγιώτου, ο Κόκκινος και ο Σπανούδης το 2004, μετέφρασαν το five factor inventory (FFI) το οποίο είναι βασισμένο στο NEO personality inventory και αξιολόγησαν τις ψυχομετρικές ιδιότητες του ελληνικού μοντέλου σε δείγμα 1204 ατόμων (Panagiotoy et.al. 2004).

2.3 Ανάπτυξη και εξέλιξη της προσωπικότητας – Αλλαγές με την ηλικία

Οι ερευνητές των χαρακτηριστικών υποστηρίζουν ότι η θέση ενός ατόμου στα χαρακτηριστικά της μεγάλης πεντάδας παραμένει αρκετά σταθερά μετά την ηλικία περίπου των 30. Φαίνεται όμως ότι πριν την ηλικία αυτή σημειώνεται σημαντική ανάπτυξη και αλλαγή γεγονός που μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ‘‘Όπως η ευφυΐα και το ύψος, έτσι και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας φαίνεται πως έχουν ένα σημείο πλήρους ωριμότητας’’. Η ανάπτυξη της προσωπικότητας δεν ολοκληρώνεται πριν από το τέλος της πρώτης εικοσαετίας (Costa & McCrae, 1994).

Μια σειρά από μελέτες δείχνουν ότι η έφηβοι και οι νεαροί ενήλικες στα είκοσι με εικοσιπέντε τους χρόνια έχουν πολύ υψηλότερα ποσοστά νευρωτισμού και εξωστρέφειας και χαμηλότερα ποσοστά συνεργατικότητας και ευσυνειδησίας από ότι οι μεγαλύτεροι ενήλικες (Costa & McCrae, 1994). Αυτά τα ευρήματα είναι ευνόητα όταν συγκρίνουμε μαθητές λυκείου και φοιτητές πανεπιστημίου με τους γονείς τους. Κατά μέσο όρο οι έφηβοι φαίνεται να αντιμετωπίζουν περισσότερα άγχη και προβλήματα με την αποδοχή και την αυτοεκτίμηση (υψηλότερος Νευρωτισμός), ότι αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στο τηλέφωνο και στις κοινωνικές δραστηριότητες με τους φίλους τους (υψηλή Εξωστρέφεια), είναι περισσότερο δηκτικοί και

απαιτητικοί απέναντι σε συγκεκριμένα άτομα και στην κοινωνία γενικότερα (χαμηλότερη Συνεργατικότητα) και έχουν την τάση να είναι λιγότερο ευσυνειδητοί και υπεύθυνοι από ότι περιμένουν οι άλλοι από αυτούς (χαμηλότερη Ευσεινηδησία). Πιο γενικά, τα ευρήματα για αλλαγές στη μεγάλη πεντάδα ανάμεσα στα είκοσι και στα τριάντα χρόνια ερμηνεύονται ως δείγματα εξέλιξης προς μια μεγαλύτερη ωριμότητα στα τριάντα: η υπόθεση ότι οι ρόλοι των ενηλίκων ως επαγγελματιών και γονέων συνοδεύονται από μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και συναισθηματική ισορροπία, καθώς επίσης μεγαλύτερη κοινωνικοποίηση και ικανότητα.

2.4 Η συναισθηματική νοημοσύνη και η προσωπικότητα - Ευρήματα ερευνών με το μοντέλο των πέντε μεγάλων παραγόντων

Στην βιβλιογραφία αναφέρεται ότι υπάρχει κριτική στο αν η συναισθηματική νοημοσύνη διαφέρει από την προσωπικότητα. Σε έρευνα που έγινε από τον Bastian και τους συνεργάτες του (2005), τα ευρήματα έδειξαν ότι υπάρχουν υψηλές συσχετίσεις μεταξύ της συναισθηματικής νοημοσύνης και των παραγόντων της προσωπικότητας. Πιο συγκεκριμένα θετική συσχέτιση μεταξύ της ΣΝ και του παράγοντα της εξωστρέφειας, της δεκτικότητας και της ευσυνειδησίας και αρνητική συσχέτιση με τον παράγοντα του νευρωτισμού. Σε έρευνα των Qualter, Gardner & Whiteley το 2007 αναφέρεται ότι υπάρχει σημαντική θετική συσχέτιση της ΣΝ ως γνώρισμα (TEI) με παράγοντες της προσωπικότητας, όπως η συμπαθητικότητα, η κοινωνικότητα και η συνειδητότητα. Οι Vernon, Villani, Schermer και Petrides (2008) πραγματοποίησαν έρευνα για να μελετήσουν τη σχέση της ΣΝ ως γνώρισμα με τους πέντε μεγάλων παραγόντων της προσωπικότητας (Big Five). Τα ευρήματα έδειξαν ότι υπάρχει δυνατή συσχέτιση μεταξύ τους που οφείλεται σε γενετικούς παράγοντες και όχι σε περιβαλλοντικούς. Έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Davies και τους συνεργάτες του το 1998 κατέληξε ότι η ΣΝ ταυτίζεται με την προσωπικότητα όπως προκύπτει μέσα από την θεωρία των πέντε μεγάλων παραγόντων της προσωπικότητας (Big Five).

Παρόλα αυτά, τα αποτελέσματα από τις έρευνες για την κριτική θεώρηση της ΣΝ ως γνώρισμα ποικίλει και εξαρτάται από το εργαλείο μέτρησης που χρησιμοποιείται (Qualter et al. 2007). Επίσης υπάρχουν έρευνες που υποστηρίζουν ότι η ΣΝ ως

γνώρισμα είναι πάνω και πέρα από τους πέντε μεγάλους παράγοντες της προσωπικότητας (the Big Five) και τους τρεις γιγάντιους παράγοντες (the Giant Three). Πρόσφατες έρευνες δείχνουν τη διακριτή και επαυξητική εγκυρότητα της ΣΝ ως γνώρισμα απέναντι στους τρεις παράγοντες Giant Three (ψυχωτισμό, εξωστρέφεια και νευρωτισμό) και τους πέντε παράγοντες Big Five (Petrides & Furnham, 2003). Σύμφωνα με τους Petrides et. al. 2007, η ΣΝ είναι διακριτή δομή της προσωπικότητας που μετρείται με αυτοαναφορές.

Θεωρείται ότι υπάρχει μια αλληλοεπικάλυψη μεταξύ των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας Big Five και της ΣΝ ως γνώρισμα (trait EI), όμως στην πραγματικότητα η αλληλοεπικάλυψη είναι μερική μόνο, η οποία οφείλεται στο βάθος και στην εξειδίκευση της έννοιας της ΣΝ ως γνώρισμα, η οποία καλύπτει συναισθηματικές πλευρές της προσωπικότητας με μεγαλύτερη λεπτομέρεια από όση εμφανίζει το γενικό μοντέλο των πέντε μεγάλων παραγόντων της προσωπικότητας (Big Five). Με την έρευνα αυτή οι μελετητές συμπεραίνουν ότι τα τεστ που δείχνουν την ΣΝ ως γνωστική ικανότητα είναι προβληματικά γιατί στηρίζονται σε μεθόδους που δεν μπορούν να ερμηνευτούν με ένα κατηγορηματικό τρόπο (Vernon et al., 2008).

Ο Petrides et.al το 2007 πραγματοποίησαν έρευνα σε 274 έλληνες φοιτητές με στόχο να προσδιορίσουν την ακριβή θέση της συναισθηματικής νοημοσύνης ως γνώρισμα (trait EI - TEI) στους παράγοντες του Big Five και Eysenkian. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι η συναισθηματική νοημοσύνη ως γνώρισμα» είναι ξεχωριστή (επειδή μπορεί να απομονωθεί στο χώρο της προσωπικότητας), σύνθετη (επειδή είναι εν μέρει καθορίζεται από πολλές διαστάσεις της προσωπικότητας), έννοια που βρίσκεται στα χαμηλότερα επίπεδα της ιεραρχίας της προσωπικότητας (επειδή η συναισθηματικής νοημοσύνης ως γνώρισμα είναι πλάγια, και όχι ορθογώνια στο Giant Three και το Big Five). Η συναισθηματικής νοημοσύνης ως γνώρισμα καλύπτει πλήρως το συναίσθημα που σχετίζονται με πτυχές της προσωπικότητας. Το εννοιολογικό πλαίσιο της συναισθηματικής νοημοσύνης ως γνώρισμα παρέχει μια λειτουργία των συναισθημάτων που σχετίζονται με τις αυτοαντιλήψεις που μπορούν να ενσωματωθούν στον κορμό ταξινομήσεων της προσωπικότητας.

Σε πρόσφατη έρευνα (Davis & Humphrey, 2011) που έγινε σε 499 εφήβους (μέσος όρος ηλικίας 13,02 χρόνια) διερευνήθηκε η εγκυρότητα της ΣΝ ως γνώρισμα (TEI) και ως ικανότητα (AEI) για την πρόβλεψη της κατάθλιψης και την ανάρμοστη συμπεριφορά πέρα από τις πέντε μεγάλες διαστάσεις της προσωπικότητας «Big Five» και τη γενική γνωστική ικανότητα. Στις αναλύσεις παλινδρόμησης βρέθηκαν ότι συλλογικά η συναισθηματική νοημοσύνη είχε σημαντική συμβολή στην πρόβλεψη διαταραχών στη νεότητα. Ωστόσο, μεταξύ των δύο, το γνώρισμα της ΣΝ (TEI) εμφανίζεται το ισχυρότερο προγνωστικό. Με βάση την έρευνα αποτελεί έναν κοινό προγνωστικός δείκτη της διαταραχής της εσωτερίκευσης και της εξωτερίκευσης. Είναι σημαντικό ότι, παρά το γεγονός ότι πολλές διαταραχές καθορίζονται εν μέρει από την προσωπικότητα (ιδιαίτερα το χαρακτηριστικό της νεύρωσης) και παρότι οι διαταραχές εσωτερίκευσης συνδέονται με αρνητικές επιπτώσεις, η TEI διασφαλίζει ότι η δομή της παραμένει ένα πολύτιμο επεξηγηματικό και στοιχειώδες στοιχείο πρόβλεψης των διαταραχών αυτών ([Petrides et. al., 2007](#)).

Οι Vakola, Tsaousis & Nikolaou το 2004 μελέτησαν τον ρόλο που έχουν η συναισθηματική νοημοσύνη και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, όπως αξιολογούνται από το μοντέλο προσωπικότητας των πέντε παραγόντων, στην διευκόλυνση της οργανωσιακής αλλαγής σε ατομικό επίπεδο, μελετώντας τη σχέση μεταξύ αυτών των χαρακτηριστικών και των στάσεων απέναντι στην επιχειρησιακή αλλαγή. Το δείγμα αποτελούνταν από 137 εργαζόμενους σε οργανισμούς του ελληνικού δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν ότι υπάρχει συνάφεια μεταξύ χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και των στάσεων απέναντι στην επιχειρησιακή αλλαγή. Επίσης, η συσχέτιση συναισθηματικής νοημοσύνης και στάσεων στην αλλαγή υποδεικνύει την σημασία της χρήσης της συναισθηματικής νοημοσύνης επιπλέον των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο - ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1. Σκοπός της έρευνας

Αν και ο όρος συναισθηματική νοημοσύνη έχει αναφερθεί και αναλυθεί διεξοδικά στη βιβλιογραφία, στην παρούσα μελέτη θα προσεγγίσουμε την έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης μέσω της θεωρία των Mayer, Salovey & Caruso. Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνήσει τη σχέση της αντιληπτής συναισθηματικής νοημοσύνης και συγκεκριμένων δημογραφικών χαρακτηριστικών (ηλικία, φύλο) με τους παράγοντες της προσωπικότητας των μελλοντικών επαγγελματιών της ειδικής αγωγής. Ειδικότερα, η έρευνα εστιάζει στο αν ανεξάρτητες μεταβλητές όπως η ηλικία και το φύλο επηρεάζουν μία από τις διαστάσεις της συναισθηματικής νοημοσύνης, της προσωπικότητας των φοιτητών της ειδικής αγωγής. Επίσης, το δείγμα συγκρίνεται με μια ανάλογη ομάδα ελέγχου φοιτητών από διαφορετικά τμήματα του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Ερευνητικά ερωτήματα:

- Διαφέρει η συναισθηματική νοημοσύνη και η προσωπικότητα των μελλοντικών επαγγελματιών της ειδικής αγωγής από τους φοιτητές των άλλων τμημάτων;
- Πως σχετίζεται η αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη με την ηλικία και το φύλο;

3.2. Μέθοδος

Το δείγμα αποτέλεσαν φοιτητές του τμήματος της ειδικής αγωγής και συγκρίθηκε με φοιτητές άλλων τμημάτων. Η συμμετοχή στην παρούσα έρευνα ήταν εθελοντική ενώ η ερευνητική διαδικασία περιλαμβάνει την συμπλήρωση κλιμάκων σε ατομικό επίπεδο, χωρίς της παρουσία του ερευνητή. Συγκεκριμένα αφού ενημερώθηκαν για τον βαθμό της έρευνας, τους χορηγήθηκε ηλεκτρονικά, μέσω του συστήματος ‘survey monkey’ ένα ερωτηματολόγιο με κλίμακες που αφορούσαν της

συναισθηματική νοημοσύνη και τους πέντε μεγάλους παράγοντες της προσωπικότητας. Η συνολική διάρκεια για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ήταν περίπου 10 λεπτά.

3.3. Εργαλεία – Ερωτηματολόγια

Το ερωτηματολόγιο περιέχει δύο θεματικές ενότητες. Η πρώτη είναι τα δημογραφικά στοιχεία (τμήμα σπουδών, ηλικία, φύλο) και η δεύτερη τα ειδικά ερωτηματολόγια:

1. *Wong & Law Emotional Intelligence Scale (WLEIS- Wong & Law, 2002)* για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης. Μεταφράστηκε από τον Καφέτζιο και Ζαμπετάκη το 2008.
2. *Big Five Inventory 10 - items (BFI - Rammstedt & John, 2007)* με σκοπό την διερεύνηση των πέντε μεγάλων παραγόντων της προσωπικότητας. Προσωπική επικοινωνία με τον κ. Κωνσταντίνο Κόκκινο.

1. Wong & Law Emotional Intelligence Scale (WLEIS- Wong & Law, 2002)

Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε το Wong & Law Emotional Intelligence Scale (WLEIS). Πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφορών των Wong & Law (2002). Είναι βασισμένο στο μοντέλο των Mayer, Salovey & Carouso και μεταφράστηκε στα ελληνικά από τον Καφέτζιος (2008).

Περιλαμβάνει 16 ερωτήσεις που χωρίζονται σε τέσσερις υπο-κλίμακες. Οι υπο-κλίμακες μετρούν:

α. **εκτίμηση των συναισθημάτων (ΕΣΕ)**, “Τις περισσότερες φορές καταλαβαίνω (έχω μια καλή αίσθηση) το γιατί αισθάνομαι τα συναισθήματα που νοιώθω (έτσι όπως αισθάνομαι)”. Σ’ αυτήν την κατηγορία ανήκουν οι ερωτήσεις: 1,5,9 και 13

β. **εκτίμηση των συναισθημάτων των άλλων (ΕΣΑ)**, “Πάντα μπορώ να καταλάβω πως αισθάνονται οι φίλοι μου με βάση τη συμπεριφορά τους”. Στην υποκατηγορία αυτή ανήκουν οι ερωτήσεις: 2,6,10 και 14.

γ. **χρήση των συναισθημάτων (ΧΣ)**, “Πάντα θέτω στόχους για τον εαυτό μου και μετά βάζω τα δυνατά μου για να τους πετύχω”. Στην υποκατηγορία αυτή ανήκουν οι ερωτήσεις: 3,7,11 και 15.

δ. **ρύθμιση των συναισθημάτων (ΡΣ)**, ‘‘Μπορώ με τη λογική να ελέγξω το θυμό μου και να ανταπεξέλθω στις δυσκολίες’’. Στην υποκατηγορία ανήκουν οι ερωτήσεις: 4,8,12 και 16.

Το WLEIS έχει χρησιμοποιηθεί σε εργασιακά περιβάλλοντα και όπως έδειξαν τα ευρήματα, έχει ικανοποιητική διακρίνουσα εγκυρότητα (δηλαδή διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτά που μετρά το μοντέλο των Πέντε Μεγάλων Παραγόντων της προσωπικότητας). (Kafetsios & Zampetakis, 2008)

Σε έρευνα των Καφέτσιος και Ζαμπετάκης (2008) χρησιμοποίησαν το WLEIS για τη μέτρηση της αντιληπτής συναισθηματικής νοημοσύνης σε δείγμα Ελλήνων δασκάλων και καθηγητών ($N = 523$). Οι συντελεστές άλφα για τις τέσσερις υπο-κατηγορίες ήταν οι εξής: ΕΣΕ: 0,83; ΕΣΑ: 0,77; ΡΣ: 0,83; ΧΣ: 0,79). Τα αποτελέσματα του factor analysis, για την αξιολόγηση της παραγοντικής δομής της ελληνικής έκδοσης του ερωτηματολογίου, έδειξαν ότι ήταν σύμφωνα με προηγούμενες μελέτες των Law et.al (2004) και Wong & Law (2002). Η εσωτερική συνοχή του ερωτηματολογίου βρέθηκε αρκετά υψηλή ($\alpha = 0,90$).

2. Big Five Inventory 10 - items (BFI - Rammstedt & John, 2007)

Στην έρευνα αυτή χρησιμοποιήθηκε η ελληνική μετάφραση της γερμανικής έκδοσης της κλίμακας BFI-10 που μπορεί να συμπληρωθεί μέσα σε ένα λεπτό. Αποτελεί μια συντομογραφία του Big Five Inventory (BFI-44) σε μία έκδοση με 10-στοιχεία και βαθμολογείται σε 5-βάθμια κλίμακα τύπου Likert από 1-‘‘Διαφωνώ Απόλυτα’’ έως 5-‘‘Συμφωνώ Απόλυτα’’. Για να επιτραπεί η έρευνα σε διάφορα δείγματα αναπτύχθηκε ταυτόχρονα στα αγγλικά και τα γερμανικά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η κλίμακα BFI-10 διατηρεί σημαντικά επίπεδα αξιοπιστίας και εγκυρότητας. (Rammstedt & John, 2007).

Η κλίμακα αξιολογεί τους πέντε μεγάλους παράγοντες της προσωπικότητας με δύο ισορροπημένες ερωτήσεις κλειδιά για κάθε διάσταση, καλύπτοντας έτσι τους δύο πόλους της κάθε διάστασης. Για παράδειγμα η διάσταση της εξωστρέφειας περιλαμβάνει τις εξής ερωτήσεις: ‘‘ Θεωρώ γενικά τον εαυτό μου ως κάποιον που είσαι συντηρητικός’’ και ‘‘ Θεωρώ γενικά τον εαυτό μου ως κάποιον που είναι εξωστρεφής, κοινωνικός’’.

Οι υποκλίμακες του ερωτηματολογίου είναι οι εξής: νευρωτισμός (4R + 9), εξωστρέφεια (1R + 6), τάση αναζήτησης και εξερεύνησης (5R + 10), προσήνεια (2 + 7R), ευσυνειδησία (3R + 8).

Το BFI-10 αποτελεί ένα εργαλείο με επαρκή αξιοπιστία και υψηλή εσωτερική συνοχή, με $\alpha = 0.68$ στην διάσταση της προσήνειας και $\alpha = 0.83$ στην διάσταση της εξωστρέφειας. Η ψυχομετρική ποιότητα της κλίμακας έχει αποδειχθεί σε διάφορες έρευνες το έχουν χρησιμοποιήσει ως ένα αποδεδειγμένο και ευρείας χρήσης βραχεία κλίμακα για την αξιολόγηση των μεγάλων πέντε. (Rammstedt & Kemper, 2011, Rammstedt, 2007a, 2007b; Rammstedt & John, 2007).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο - ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1. Εισαγωγή

Για την εξαγωγή των αποτελεσμάτων που εξυπηρετούν τους σκοπούς της παρούσας μελέτης χρησιμοποιήθηκε μια συγκεκριμένη μεθοδολογία όσον αφορά τη στατιστική ανάλυση. Πραγματοποιήθηκαν τα ακόλουθα:

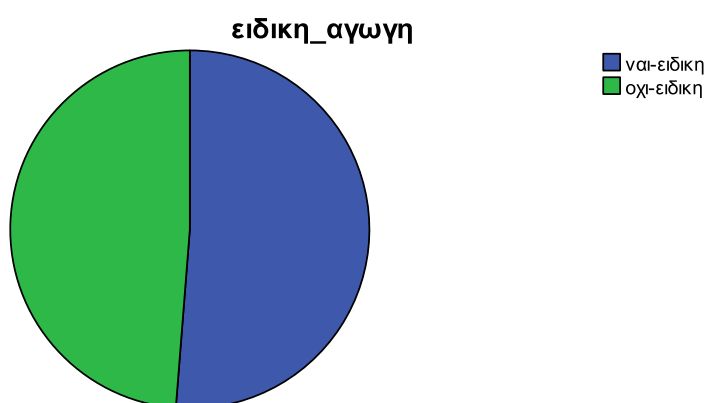
- Μελετήθηκαν τα γενικά δημογραφικά στοιχεία
- Βρέθηκε η αξιοπιστία των ερωτηματολογίων που χρησιμοποιήθηκαν
- Εξήχθησαν οι μέσοι όροι για τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν
- Ακολούθησαν συσχετίσεις σε όλο το δείγμα μεταξύ των τριών ερωτηματολογίων και των υποκλιμάκων τους, αλλά και ανα δείγμα (ειδική και μη ειδική αγωγή).
- Συσχετίσεις που αφορούν τους παράγοντες του φύλου και της ηλικίας ανά κατηγορία.

4.2. Δημογραφικά Στοιχεία

Το συνολικό πληθυσμό της έρευνας αποτέλεσαν 361 φοιτητές του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, από τους οποίους 185 ήταν φοιτητές του τμήματος της Εκπαιδευτικής

και Κοινωνικής Πολιτικής με κατεύθυνση την «Ειδική Αγωγή» και 176 φοιτητές των τμημάτων της Πληροφορικής και των Οικονομικών Επιστημών. Η πρώτη ομάδα αποτέλεσε το 51,2% του δείγματος και η δεύτερη το 48,8%.

Πίνακας 1: Γραφική παράσταση του δείγματος, ειδικής και μη-ειδικής αγωγής.

Η Ηλικία του Δείγματος

Στην ομάδα της ειδικής αγωγής ο μέσος όρος ηλικίας ήταν 22,6 έτη και στην ομάδα μη-ειδικής αγωγής ήταν 22,8. Το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος, (N=244 άτομα, 67,6%) ήταν φοιτητές που ανήκαν ηλικίας μεταξύ 18 έως 23. Όσον αφορά το φύλο το δείγμα αποτέλεσαν 62 άντρες και 292 γυναίκες.

Πίνακας 2: Μέσος όρος ηλικίας δείγματος

Ηλικία	Μικρότερη	Μέγιστη	Μέσος όρος (Τυπική απόκλιση)
Ειδική Αγωγή	18	45	22,6 (5,7)
Μη – Ειδική Αγωγή	18	45	22,8 (5,2)
Σύνολο (N = 338)			22,7 (5,4)

Το Φύλο του Δείγματος

Όσον αφορά το φύλο, από τους 357 φοιτητές το 18% του δείγματος (N=65) ήταν άνδρες, ενώ το 81% του δείγματος (N=292) ήταν γυναίκες.

Από τους παρακάτω πίνακες φαίνεται ο αριθμός των γυναικών και των αντρών στα διαφορετικά δείγματα. Οι γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία των συμμετεχόντων και στην ειδική αγωγή και στη μη ειδική αγωγή.

Πίνακας 3: Το φύλο του δείγματος ανά κατηγορία

	Φύλο ανά κατηγορία		Σύνολο
	Ανδρες	Γυναίκες	
Ειδική Αγωγή	27	155	182
Μη Ειδική Αγωγή	38	137	175
Σύνολο	65	292	357

4.3. Αξιοπιστία ερωτηματολογίων

Ερωτηματολόγιο WLEIS

Σχετικά με την ανάλυση της αξιοπιστίας του WLEIS ως ενιαία κλίμακα για 332 ερωτηματολόγια υπολογίστηκε $\alpha = .83$. Ο δείκτης α στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο παρουσιάζεται ιδιαίτερα υψηλός. Αυτή η τιμή εξασφαλίζει ιδιαίτερα υψηλή εσωτερική συνέπεια για την κλίμακα (Παράρτημα 1: Αξιοπιστία ερωτηματολογίου WLEIS - Cronbach's Alpha).

Το ερωτηματολόγιο των Πέντε Μεγάλων Παραγόντων BFI-10

Η ανάλυση της αξιοπιστίας του BFI-10 ως σύνολο σε 340 ερωτηματολόγια δεν έδειξαν υψηλή αξιοπιστία. Η ανάλυση της αξιοπιστίας των υποκλιμάκων έδειξαν

επίσης χαμηλή αξιοπιστία εκτός από την τέταρτη υποκατηγορία του Νευρωτισμού, η οποία ήταν η μόνη που χρησιμοποιήθηκε στις αναλύσεις, με ερωτήσεις:

(4) “Θεωρώ γενικά τον εαυτό μου ως κάποιον που είναι χαλαρός, διαχειρίζεται το στρες καλά” και

(9) “Θεωρώ γενικά τον εαυτό μου ως κάποιον που γενικά αγχώνεται εύκολα. “

Πίνακας 4: Αξιοπιστία Άλφα του BFI-10 ανά υποκατηγορία

<u>Υποκατηγορίες</u>	<u>Cronbach's Alpha</u>
Εξωστρέφεια: 1-6	0,34
Προσήγεια: 2-7	0,08
Ευσυνειδησία: 3-8	0,49
Νευρωτισμός: 4-9	0,82
Τάση αναζήτησης και εξερεύνησης: 5-10	0,19

4.4 Μέσοι Όροι Ερωτηματολογίων

A. Σύγκριση δειγμάτων ειδικής και μη ειδικής αγωγής ως προς τις υποκλίμακες και τις προτάσεις των κλιμάκων της συναισθηματικής νοημοσύνης και του νευρωτισμού.

Για να ερευνήσουμε αν υπάρχουν πολύ διαφορετικοί μέσοι όροι μεταξύ των ομάδων ειδικής και μη ειδικής αγωγής κάναμε μη συσχετισμένο έλεγχο t. Ο έλεγχος t χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό του αν οι μέσοι όροι δύο συνόλων τιμών διαφέρουν σημαντικά ο ένας από τον άλλο. Πρώτα διεξήχθη ο έλεγχος τιμών στις υποκατηγορίες του WLEIS. Στην πρώτη υποκατηγορία του ερωτηματολογίου, η εκτίμηση των συναισθημάτων, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ των φοιτητών ειδικής αγωγής (M.O. = 21.73, T.A. = 3,47) και μη

ειδικής αγωγής (M.O. = 21,69, T.A. = 3,71). Καμία στατιστικά σημαντική διαφορά έδειξε και ο έλεγχος των μέσων τιμών για κάθε μία από τις 4 ερωτήσεις που αποτελείται.

Τα αποτελέσματα τις δεύτερης υποκατηγορίας, η εκτίμηση των συναισθημάτων των άλλων, δεν έδειξε στο σύνολο της καμία σημαντική διαφορά, μεταξύ των φοιτητών ειδικής αγωγής (M.O. = 22,04, T.A. = 3,22) και μη ειδικής αγωγής (M.O. = 21,80, T.A. = 3,51). Παρόλα αυτά ο έλεγχος σε κάθε μία από τις 4 προτάσεις της υποκατηγορίας ανέδειξε μια πρόταση που παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα. Η πρόταση αυτή είναι η εξής: *«Είμαι ευαίσθητος στα συναισθήματα και την συγκινησιακή κατάσταση των άλλων ανθρώπων»*. Η ερώτηση αυτή ήταν και η μοναδική σε όλες τις ερωτήσεις των ερωτηματολογίων που εμφάνισε στατιστική σημαντικότητα. Συγκεκριμένα οι σπουδαστές ειδικής αγωγής (M.O. = 5,84, T.A. = 1,08) σημείωσαν σημαντικά υψηλότερες τιμές ($t = -2,12$, $df = 319$, $p = .04$) από τους φοιτητές μη ειδικής αγωγής (M.O. = 5,57, T.A. = 1,31). Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι φοιτητές ειδικής αγωγής φαίνεται είναι πιο ευαισθητοποιημένοι στα συναισθήματα των συνανθρώπων τους.

Ο μέσος όρος της τρίτης υποκατηγορίας του ερωτηματολογίου, η χρήση του συναισθήματος, δεν έδειξε στο σύνολο του κάποια στατιστική σημαντική διαφορά μεταξύ των φοιτητών ειδικής αγωγής (M.O. = 21,19, T.A. = 4,08) και των φοιτητών μη ειδικής αγωγής (M.O. = 20,89, T.A. = 4,13). Η πραγματοποίηση όμως επιμέρους t-test για κάθε μία από τις 4 προτάσεις της υποκατηγορίας ανέδειξε μία με τάση στατιστικού ενδιαφέροντος. Η πρόταση αυτή είναι η εξής: *«Πάντα θέτω στόχους για τον εαυτό μου και μετά βάζω τα δυνατά μου για να τους πετύχω»*. Οι φοιτητές ειδικής αγωγής (M.O. = 5,76, T.A. = 1,15) παρουσιάζουν ελαφρώς υψηλότερες τιμές ($t = 1,66$, $df = 345$, $p = .098$) από τους φοιτητές των υπόλοιπων κατευθύνσεων (M.O. = 5,54, T.A. = 1,26).

Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε έλεγχος μέσων τιμών στην υποκλίμακα ρύθμιση του συναισθήματος. Αυτή η κλίμακα ήταν η μοναδική που στο σύνολο της υπήρξε μια τάση στατιστικής σημαντικότητας ($t = 1,72$, $df = 345$, $p = .087$) με υψηλότερη βαθμολογία να εμφανίζουν οι φοιτητές ειδικής αγωγής (M.O. = 18,43, T.A. = 4,52) από τους υπόλοιπους φοιτητές (M.O. = 17,58, T.A. = 4,58). Οι φοιτητές ειδικής

αγωγής φαίνεται να έχουνε ελαφρώς μεγαλύτερη ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων τους. Η επιμέρους έλεγχος t-test για κάθε μία από τις 4 προτάσεις δεν ανέδειξε κάποιο στατιστικό ενδιαφέρον.

Τέλος, έλεγχος των μέσων τιμών πραγματοποιήθηκε και στην υποκλίμακα του νευρωτισμού του ερωτηματολογίου των πέντε μεγάλων παραγόντων. Αν και υπήρξε μια μικρή διαφορά στους μέσους των δύο ομάδων, δεν προέκυψε να είναι στατιστικώς σημαντική. Επίσης, καμία από τις 2 προτάσεις της υποκατηγορίας δεν παρουσίασε στατιστική σημαντικότητα.

Πίνακας 5: Πρόταση του ερωτηματολογίων WLEIS που παρουσίασε στατιστικό ενδιαφέρον (t-test)

Προτάσεις ερωτηματολογίων	M.O. (T.A.)	M.O. (T.A.)	T	Df	p
	ειδική αγωγή	μη ειδική αγωγή			
«Είμαι ευαίσθητος στα συναισθήματα και την συγκινησιακή κατάσταση των άλλων ανθρώπων»(WLEIS 10)	5,84 (1,08)	5,57 (1,31)	-2,12	319	.04

B. Σύγκριση δειγμάτων ειδικής και μη ειδικής αγωγής ως προς το φύλο και τις υποκλίμακες της συναισθηματικής νοημοσύνης και του νευρωτισμού.

Για να ερευνήσουμε αν υπάρχει στατιστικό ενδιαφέρον μεταξύ των ομάδων ειδικής και μη ειδικής αγωγής με το φύλο κάναμε εφαρμογή μη συσχετισμένης ανάλυσης διακύμανσης (ANOVA). Οι μέσες τιμές των υποκλιμάκων των ερωτηματολογίων και η σημαντικότητα που προέκυψε από τον έλεγχο των δύο ομάδων με το φύλο παρουσιάζονται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα. Παρατηρήθηκαν κάποιες διαφορές μεταξύ των ανδρών και των γυναικών της ειδικής αγωγής αλλά και σε σύγκριση με τους άνδρες και τις γυναίκες της μη ειδικής αγωγής, όσον αφορά το «νευρωτισμό».

Στατιστικά σημαντική διαφορά σημειώθηκε στην υποκλίμακα του νευρωτισμού του ερωτηματολογίου BFI-10. Το μεγαλύτερο μέσο όρο σημείωσαν οι γυναίκες της ειδικής αγωγής (μ.ο.=7,06, τ.α.= 2,42, $p<0,05$), ενώ το χαμηλότερο εμφάνισαν οι άντρες της μη ειδικής αγωγής (μ.ο.=6,23, τ.α.= 2,32). Φαίνεται ότι οι άντρες και των δύο ομάδων έχουν χαμηλότερα επίπεδα νευρωτισμού σε σχέση με τους γυναίκες και κυρίως οι άντρες φοιτητές της μη ειδικής αγωγής. Η υποκλίμακα έχει πενταβάθμια διαβάθμιση με υψηλότερη τιμή ανά υποκατηγορία το δέκα (10).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι άντρες παρουσιάζουν μικρότερα επίπεδα νευρωτισμού σε σχέση με τις γυναίκες και στις δύο ομάδες, ειδικής και μη ειδικής αγωγής.

Σχετικά με γενικότερες παρατηρήσεις των μέσων όρων φαίνεται να υπάρχει μια ελαφρώς υψηλότερη βαθμολογία στους φοιτητές ειδικής αγωγής σε σχέση με τους μη ειδικής αγωγής στις υποκλίμακες της συναισθηματικής νοημοσύνης. Παρόλα αυτά δεν ήταν αρκετή για την ύπαρξη στατιστικά σημαντικής διαφοράς. Αυτό που είναι άξιο προσοχής είναι το εξαιρετικά υψηλό σκορ που σημείωσαν οι συμμετέχοντες σε όλες τις υποκλίμακες της συναισθηματικής νοημοσύνης και κυρίως στις τρεις πρώτες. Η κάθε υποκλίμακα της συναισθηματικής νοημοσύνης είναι επτάβαθμη με μέγιστη τιμή το είκοσι οχτώ (28). Συνεπώς προκύπτει ότι κατά μέσο όρο οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι μπορούν να αντιληφθούν αρκετά καλά τα συναισθήματα τους, να αξιολογήσουν τα συναισθήματα των άλλων και να χρησιμοποιήσουν τα συναισθήματα για τη διευκόλυνση της απόδοσης.

Συγκεκριμένα στις υποκλίμακες του ερωτηματολογίου της συναισθηματικής νοημοσύνης (WLEIS), ο μεγαλύτερος μέσος όρος εμφανίζεται στις γυναίκες της ειδικής αγωγής (μ.ο.= 22,08, τ.α = 3,27) στην εκτίμηση του συναισθήματος των άλλων. Ενώ, το χαμηλότερο μέσο όρο εμφάνισαν οι γυναίκες της μη ειδικής αγωγής (μ.ο.=17,32, τ.α.=4,73) στην υποκατηγορία της ρύθμισης του συναισθήματος. Στην συγκεκριμένη υποκλίμακα την μεγαλύτερη τιμή εμφανίζουν οι άντρες της ειδικής αγωγής (μ.ο.=19,62,τ.α= 4,23).

Πίνακας 6: Σύγκριση δειγμάτων ειδικής αγωγής και μη ειδικής αγωγής ως προς το φύλο το νευρωτισμό.

	Ειδική Αγωγή μ.ο. (τ.α.)				Μη - Ειδική Αγωγή μ.ο. (τ.α.)			
	Άντρες	Γυναίκες	F	P	Άντρες	Γυναίκες	F	P
Νευρωτισμός	6.54	7.06	1,04	0,31	6,23	7.26	5,2	0,03
	(2,39)	(2,42)			(2,32)	(2,26)		

Σύγκριση έγινε και μεταξύ των αντρών των ομάδων ειδικής και μη ειδικής αγωγής. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντική διαφορά σε καμία από τις υποκατηγορίες της συναισθηματικής νοημοσύνης καθώς και στον νευρωτισμό. Παρατηρώντας τους μέσους όρους δεν υπάρχουν πολλές διακυμάνσεις μεταξύ των ομάδων. Παρόλα αυτά τον μεγαλύτερο μέσο όρο στις υποκλίμακες της συναισθηματικής νοημοσύνης σημείωσαν οι άντρες της μη ειδικής αγωγής (μ.ο.=21,85, τ.α =3,7) στην χρήση του συναισθήματος. Ενώ το χαμηλότερο μέσο όρο σημείωσαν οι άντρες μη ειδικής αγωγής (μ.ο.=18,43, τ.α= 3,7) στην ρύθμιση του συναισθήματος έναντι των αντρών της ειδικής με (μ.ο.= 19,6, τ.α = 4,23).

Πίνακας 7: Σύγκριση των δειγμάτων ειδικής αγωγής ως προς τους άντρες και τις υποκλίμακες της συναισθηματικής νοημοσύνης και του νευρωτισμού

<u>Άντρες</u>	Ειδική Αγωγή	Μη – Ειδική Αγωγή
	Μέσος Όρος (Τυπική Απόκλιση)	Μέσος Όρος (Τυπική Απόκλιση)

	(N= 26)	(N=31-33)	F	P
Εκτίμηση του συναισθήματος	21 (2,83)	21.64 (3,2)	0,7	0,40
Εκτίμηση του συναισθήματος των άλλων	21.60 (3)	21.3 (3,3)	1,1	0,70
Χρήση του συναισθήματος	21.20 (5,3)	21.85 (3,7)	1,35	0,55
Ρύθμιση του συναισθήματος	19.6 (4,23)	18.43 (3,7)	1,3	0,25
Νευρωτισμός	6.50 (2,4)	6.20 (2,3)	0,25	0,62

Η σύγκριση των μέσων όρων μεταξύ των γυναικών της ειδικής και μη ειδικής αγωγής δείχνουν ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ τους.

Πίνακας 8: Σύγκριση των δειγμάτων ειδικής αγωγής ως προς τις γυναίκες και τις υποκλίμακες της συναισθηματικής νοημοσύνης και του νευρωτισμού

<u>Γυναίκες</u>	Ειδική Αγωγή	Μη – Ειδική Αγωγή	F	P
	Μέσος Όρος (Τυπική Απόκλιση)	Μέσος Όρος (Τυπική Απόκλιση)		
	(N= 152-153)	(N=128-132)		
Εκτίμηση του συναισθήματος	21,8 (3,5)	21.67 (3,8)	0,12	0,70

Εκτίμηση του συναισθήματος των άλλων	22,1 (3,2)	21.9 (3,6)	0,12	0,70
Χρήση του συναισθήματος	21,2 (3,9)	20.64 (4,2)	1,12	0,30
Ρύθμιση του συναισθήματος	18,2 (4,5)	17.3 (4,7)	2,6	0,10
Νευρωτισμός	7,1 (2,4)	7.25 (2,3)	0,5	0,48

Γ. Συγκρίσεις ειδικής και μη ειδικής αγωγής ως προς την ηλικία και τις υποκλίμακες της συναισθηματικής νοημοσύνης και του νευρωτισμού

Ο μέσος όρος ηλικίας των δύο ομάδων συμπίπτει με 22,6 έτη στην ομάδα της ειδικής και 22,9 στην ομάδα της μη ειδικής αγωγής. Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των φοιτητών της ειδικής και μη-ειδικής αγωγής και την ηλικία. Παρατηρείται όμως, όπως και στη σύγκριση των μέσων τιμών που αναφέρθηκαν παραπάνω, ότι υπάρχει τάση διαφοροποίησης στην υποκατηγορία της κλίμακας της συναισθηματικής νοημοσύνης στη ρύθμιση του συναισθήματος ($p = 0,09$), με υψηλότερη τιμή στους φοιτητές ειδικής αγωγής.

Πίνακας 9: Σύγκριση μεταξύ των δειγμάτων ειδικής και μη ειδικής αγωγής ως προς την ηλικία (Εφαρμογή ANOVA)

	Ειδική Αγωγή Μέσος όρος (τυπική απόκλιση) (N=174-182)	Μη – Ειδική Αγωγή Μέσος όρος (τυπική απόκλιση) (N= 164-166)	F	P
Ηλικία	22,6 (5,7)	22,9 (5,2)	0,16	0,69

Εκτίμηση του συναισθήματος	22,7 (3,5)	22,7 (3,7)	0,06	0,94
Εκτίμηση του συναισθήματος των άλλων	22,1 (3,2)	22 (3,5)	0,4	0,53
Χρήση του συναισθήματος	22 (4,1)	21 (4,15)	0,45	0,49
Ρύθμιση του συναισθήματος	18,5 (4,5)	17,6 (4,6)	3	0,09
Νευρωτισμός	7,1 (2,4)	7,1 (2,35)	0,06	0,94

Παρόλο, που η εφαρμογή Απονα δεν έδειξε καμία στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των ομάδων ειδικής αγωγής και της ηλικίας, παρακάτω παρουσιάζονται κάποιες παρατηρήσεις των μέσων όρων μεταξύ των δύο ομάδων, εφόσον χωρίστηκαν σε πέντε ηλικιακές υποκατηγορίες των πέντε ετών και η τελευταία των 8 ετών. Οι ηλικιακές υποκατηγορίες είναι: 1 = 18-22 έτη, 2 = 23-27 έτη, 3 = 28-32 έτη, 4 = 33-37 έτη, 5 = 38-45 έτη.

Παρατηρώντας τους μέσους όρους των υποκλιμάκων του ερωτηματολογίου της συναισθηματικής νοημοσύνης (WLEIS) την υψηλότερη βαθμολογία σημειώνει η υποκλίμακα της εκτίμησης του συναισθήματος των άλλων στις ηλικίες μεταξύ 28-32 ετών της ειδικής αγωγής (μ.ο= 23,88 , τ.α.=2,59). Ενώ ο χαμηλότερος μέσος όρος (μ.ο.= 16,64, τ.α.=3,69) εμφανίζεται στην υποκατηγορία της ρύθμισης του συναισθήματος στις ηλικίες μεταξύ 23-27 ετών, της μη ειδικής αγωγής.

Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν παρουσιάζονται μεγάλες διακυμάνσεις μεταξύ των ηλικιών, παρόλα αυτά φαίνεται να υπάρχει μια μικρή αύξηση της βαθμολογία στην ομάδα της ειδικής αγωγής σε σχέση με τις ηλικίες μεταξύ 18-32 ετών και στις υποκατηγορίες της συναισθηματικής νοημοσύνης. Σε αντίθεση με τους συμμετέχοντες της μη ειδικής αγωγής, στους οποίους οι μέσες τιμές στις ίδιες ηλικίες σημειώνουν μείωση στη βαθμολογία. Με άλλα λόγια φαίνεται η συναισθηματική

νοημοσύνη αυξάνεται όσο αυξάνεται και η ηλικία των φοιτητών της ειδικής αγωγής, ενώ δεν παρατηρείται κάτι ανάλογο στους φοιτητές της μη ειδικής αγωγής. Μέσω της συσχέτισης Spearman (που παρατίθενται αναλυτικά στις συσχετίσεις) παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα σε τρεις υποκλίμακες της συναισθηματικής νοημοσύνης στην ομάδα της ειδικής αγωγής και την ηλικία ($\rho = 0,18, p < 0,05$), ($\rho = 0,21, p < 0,001$) και ($\rho = 0,16, p < 0,05$) για τις υποκατηγορίες της εκτίμησης του συναισθήματος, εκτίμησης του συναισθήματος των άλλων και της ρύθμιση του συναισθήματος αντίστοιχα. Ενώ παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ της εκτίμησης του συναισθήματος των άλλων σε σχέση με την ηλικία στο δείγμα της μη ειδικής αγωγής. Η εκτίμηση του συναισθήματος των άλλων στην ομάδα της μη ειδικής αγωγής έχει αρνητική συσχέτιση με την ηλικία ($\rho = - 0,17, p < 0,05$).

Σχετικά με την υποκατηγορία του νευρωτισμού του ερωτηματολογίου BFI -10 από τις μέσες τιμές δεν φαίνεται κάποια αύξηση ή μείωση στη βαθμολογία σε σχέση με την ηλικία. Την χαμηλότερη μέση τιμή εμφανίζουν οι ηλικίες μεταξύ 38-45 ετών της ειδικής αγωγής ($\mu.o.=6,34, \tau.a.=2,35$), ενώ οι ίδιες ηλικίες στο δείγμα της μη ειδικής αγωγής εμφάνισαν μία από τις πιο υψηλές τιμές ($\mu.o.= 8,34, \tau.a.=1,16$).

4.5 Συσχετίσεις ερωτηματολογίων

Οι σχέσεις μεταξύ των ερωτηματολογίων μελετήθηκε με τη διερεύνηση των συντελεστών συσχέτισης. Ο συντελεστής συσχέτισης λαμβάνει τιμές από -1 έως +1. Για να καταλήξουμε στην υποστήριξη μιας συσχέτισης εξετάζουμε επίσης το επίπεδο εμπιστοσύνης ($p = \text{significance level}$). Στην παρούσα έρευνα για να θεωρηθεί η συσχέτιση στατιστικά σημαντική το επίπεδο εμπιστοσύνης πρέπει να είναι μικρότερο του (0,01 ή 0,05). Σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση η οποιαδήποτε συσχέτιση δεν είναι στατιστικά σημαντική.

A. Συσχετίσεις όλων των ερωτηματολογίων χωρίς διακριτούς παράγοντες

Στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις παρατηρήθηκαν μεταξύ όλων των υποκλιμάκων της συναισθηματικής νοημοσύνης μεταξύ τους με $p < 0,001$. Η εκτίμηση του συναισθήματος παρουσιάζει θετική συσχέτιση με την εκτίμηση του συναισθήματος

των άλλων ($r = 0,40$, $p < 0,01$), τη χρήση του συναισθήματος ($r = 0,44$, $p < 0,01$), τη ρύθμιση του συναισθήματος ($r = 0,39$, $p < 0,01$), ενώ παρουσιάζει αρνητική συσχέτιση με τον νευρωτισμό ($r = - 0,18$, $p < 0,01$). Φαίνεται ότι όσο μεγαλύτερη εκτίμηση του συναισθήματος θεωρούν ότι έχουν οι φοιτητές, τόσο αυξάνεται και η εκτίμηση του συναισθήματος των άλλων, η χρήση του συναισθήματος καθώς και η ρύθμιση του συναισθήματος. Ενώ παράλληλα τα άτομα που παρουσιάζουν υψηλή εκτίμηση του συναισθήματος παρουσιάζουν και χαμηλότερο νευρωτισμό. Αρνητική σχέση παρατηρείται μεταξύ νευρωτισμού και χρήσης και ρύθμισης συναισθήματος ($r = - 0,17$, $- 0,25$, $p < 0,01$).

B. Συσχετίσεις των ερωτηματολογίων με βάση τις ομάδες της ειδικής και μη ειδικής αγωγής.

Στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις στις δύο πληθυσμιακές ομάδες της ειδικής και μη ειδικής αγωγής βρέθηκαν μεταξύ όλων των υποκατηγοριών της συναισθηματικής νοημοσύνης. Σε όλες τις υποκατηγορίες παρουσιάζονται θετικές τιμές με ($r = 0,43$, $0,43$, $0,37$, $p = 0,000$). Ενώ παρουσιάζεται αρνητική συσχέτιση του νευρωτισμού με τη εκτίμηση του συναισθήματος, τη χρήση του συναισθήματος και τη ρύθμιση του συναισθήματος ($r = - 0,20$, $- 0,18$, $- 0,21$, $p < 0,01$).

Γ. Συσχετίσεις μεταξύ δειγμάτων ειδικής και μη ειδικής αγωγής με την ηλικία, μεταξύ δειγμάτων με φύλο, μεταξύ δειγμάτων με ηλικία και φύλο.

Στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των δειγμάτων με τον παράγοντα της ηλικίας καθώς και των δειγμάτων και του φύλου, αλλά και των δειγμάτων και με τους δύο παράγοντες (φύλο και ηλικία) παρατηρούνται όπως και παραπάνω με θετικές τιμές σε όλες τις υποκατηγορίες της συναισθηματικής νοημοσύνης μεταξύ τους. Ενώ παράλληλα παρατηρούνται αρνητικές συσχετίσεις με το νευρωτισμό με την εκτίμηση του συναισθήματος, χρήση του συναισθήματος και ρύθμιση του συναισθήματος. Δεν παρατηρείται κάποια διαφορά όσον αφορά τους παράγοντες της ηλικίας και του φύλου.

Δ. Συσχετίσεις μεταξύ ηλικίας και των υποκλιμάκων της συναισθηματικής νοημοσύνης και του νευρωτισμού στις ομάδες ειδικής και μη ειδικής αγωγής.

Στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των δύο ομάδων βρέθηκαν σε σχέση με την ηλικία. Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, τα αποτελέσματα στο δείγμα των φοιτητών ειδικής αγωγής έδειξαν ότι υπάρχει χαμηλή συσχέτιση που είναι στατιστικά σημαντική μεταξύ της ηλικίας και της εκτίμησης του συναισθήματος ($\rho = 0,18, p < 0,05$), την εκτίμηση των συναισθημάτων των άλλων ($\rho = 0,21, p < 0,01$), καθώς και της ρύθμισης του συναισθήματος ($\rho = 0,16, p < 0,05$). Ενώ στο δείγμα των φοιτητών της μη - ειδικής αγωγής τα ευρήματα έδειξαν ότι υπάρχει χαμηλή αρνητική συσχέτιση μεταξύ των παραγόντων της ηλικίας και της εκτίμησης του συναισθήματος των άλλων ($\rho = - 0,17, p < 0,05$). Φαίνεται ότι οι φοιτητές ειδικής αγωγής καθώς αυξάνεται η ηλικία τους αυξάνεται και η συναισθηματική τους νοημοσύνη στους παράγοντες της εκτίμησης του συναισθήματος, της εκτίμησης του συναισθήματος των άλλων και της ρύθμισης του συναισθήματος. Ενώ οι φοιτητές μη-ειδικής αγωγής φαίνεται ότι ενώ αυξάνεται η ηλικία τους μειώνεται ο παράγοντας της εκτίμησης του συναισθήματος των άλλων.

Πίνακας 10: Συσχετίσεις μεταξύ ηλικίας και των υποκλιμάκων της συναισθηματικής νοημοσύνης και του νευρωτισμού στις ομάδες ειδικής και μη ειδικής αγωγής (Συσχέτιση Spearman's 'rho).

	Ειδική Αγωγή (N=171-174)	Μη ειδική αγωγή (N=154-164)
	Ηλικία	Ηλικία
	P	P
Εκτίμηση του συναισθήματος	0,18*	0,02
Εκτίμηση του συναισθήματος των άλλων	0,21**	-0,17*
Χρήση συναισθήματος	0,13	-0,15

Ρύθμιση συναίσθηματος	0,16*	-0,09
Νευρωτισμός	-0,08	0,12

*p < 0,05 , **p < 0,01

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5⁰ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

5.1 Συζήτηση - Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να ερευνηθεί η σχέση της συναισθηματικής νοημοσύνης με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των φοιτητών ειδική αγωγής με τους φοιτητές άλλων τμημάτων.

Ο ερευνητικός σχεδιασμός και η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε στην παρούσα έρευνα οδήγησε σε κάποια συμπεράσματα για τους φοιτητές της ειδικής αγωγής, όσο αφορά κυρίως στη συναισθηματική τους νοημοσύνη και την προσωπικότητα τους. Τα στοιχεία που αναδείχτηκαν δεν απαντούν όλα τα ερευνητικά ερωτήματα που αρχικά τέθηκαν, αλλά τα περισσότερα από αυτά. Επιπλέον, προέκυψαν και κάποια άλλα συμπεράσματα που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και είναι άξια αναφοράς.

Έτσι, για παράδειγμα, ένα από τα πρώτα συμπεράσματα που εξάγει κανείς από την παρατήρηση των συμμετεχόντων στην παρούσα έρευνα είναι ο υψηλός αριθμός των γυναικών και στις δύο ομάδες, σε αντίθεση με τον εξαιρετικά χαμηλό αριθμό των αντρών. Ενώ θα περιμέναμε να έχουμε μεγαλύτερα ποσοστά γυναικών στην σχολή της ειδικής αγωγής από τις σχολές της πληροφορικής και των οικονομικών, η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων ήταν και στα δύο δείγματα γυναίκες. Έτσι όσον αφορά στο τμήμα της ειδικής αγωγής θα μπορούσε κανείς να το ερμηνεύσει με τη σκέψη ότι ενδεχομένως οι νέες γυναίκες είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένες στα άτομα με ειδικές ανάγκες και ελκύονται περισσότερο στο επάγγελμα του ειδικού παιδαγωγού. Παρόλα αυτά από την παρούσα έρευνα φαίνεται ότι οι νέες γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία και σε τμήματα που θα περιμέναμε να

συμμετέχουν περισσότεροι άντρες. Σχετικά με το στοιχείο πάντως της χαμηλής αντιπροσώπευσης των αντρών στη σχολή της ειδικής αγωγής θα μπορούσε να αποτελέσει χρήσιμο δεδομένο για τους αρμόδιους που οργανώνουν το τμήμα του πανεπιστημίου. Συγκεκριμένα, θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν την πληροφορία για να προβούν σε κατάλληλες δράσεις ώστε να ενθαρρύνουν και να παρακινήσουν και τους νέους άντρες να συμμετέχουν σε σχολές που αφορούν τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Ακόμα, θα μπορούσαν να σχεδιάσουν κατάλληλα μαθήματα με θεματολογία που να ελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον των αντρών.

Όσον αφορά στα πιο τεχνικά μέρη της έρευνας και συγκεκριμένα τη μελέτη της αξιοπιστίας, τα αποτελέσματα για το ερωτηματολόγιο της συναισθηματικής νοημοσύνης (WLEIS) είναι σύμφωνα με τα δεδομένα από προηγούμενες έρευνες. Συγκεκριμένα, η καλή αξιοπιστία ($\alpha = .83$) της κλίμακας της αντιληπτής συναισθηματικής νοημοσύνης έχει αποδειχτεί και από άλλους ερευνητές. (Kafetsios & Zampetakis, 2008, Law et.al, 2004, Wong & Law, 2002, Shi & Wang, 2007 και Karim J., 2010). Σχετικά με τα αποτελέσματα της αξιοπιστίας του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε για τη μέτρηση των πέντε μεγάλων παραγόντων της προσωπικότητας (BFI-10), ο δείκτης Cronbach βρέθηκε εξαιρετικά χαμηλός ($\alpha = .34$). Μετά από έλεγχο της αξιοπιστίας ανά υποκατηγορία αποφασίστηκε να χρησιμοποιηθεί μόνο η κατηγορία του νευρωτισμού, η οποία είχε την μεγαλύτερη αξιοπιστία ($\alpha = 0,82$). Τα αποτελέσματα αυτά δεν συμβαδίζουν με τα δεδομένα από κάποιους ερευνητές (Rammstedt & Kemper, 2011, Rammstedt, 2007a, 2007b; Rammstedt & John, 2007). Παρόλα αυτά σε έρευνα που έγινε από τον κ. Κόκκινο και τους συνεργάτες του, κατέληξαν και αυτοί να χρησιμοποιήσουν μόνο την κλίμακα του νευρωτισμού που τους έδωσε τον μεγαλύτερο δείκτη αξιοπιστίας (τηλεφωνική επικοινωνία με τον κ. Κόκκινο).

Ένας από τους αρχικούς σκοπούς της έρευνας ήταν η διερεύνηση των διαφορών των φοιτητών της ειδικής αγωγής με τους φοιτητές άλλων τμημάτων (πληροφορική, οικονομικό) όσον αφορά στη συναισθηματική νοημοσύνη. Κατά τον έλεγχο των μέσων όρων των υποκλιμάκων του ερωτηματολογίου της συναισθηματικής νοημοσύνης WLEIS, δεν παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των φοιτητών ειδικής και μη ειδικής αγωγής. Καθώς φαίνεται οι φοιτητές ειδικής

αγωγής και οι φοιτητές των υπολοίπων τμημάτων δεν διαφέρουν σημαντικά στα επίπεδα της συναισθηματικής τους νοημοσύνης.

Στον έλεγχο των μέσων τιμών σε κάθε ερώτηση της κλίμακας WLEIS ξεχωριστά, με σκοπό να αναδειχτούν πιο αναλυτικά οι πιθανές διαφορές των δύο ομάδων, οι παρακάτω ερωτήσεις έδειξαν στατιστικό ενδιαφέρον: α. *«Είμαι ευαίσθητος στα συναισθήματα και την συγκινησιακή κατάσταση των άλλων ανθρώπων»*. Η πρόταση εμφάνισε στατιστική σημαντικότητα, με τους φοιτητές ειδικής αγωγής να θεωρούν τους εαυτούς τους περισσότερο ευαίσθητοποιημένους για τα συναισθήματα των συνανθρώπων τους απ' ό,τι οι φοιτητές των υπολοίπων τμημάτων. Παρόλα αυτά δεν μπορούμε να τη γενικεύσουμε με σιγουριά διότι αποτελεί μόνο μία πρόταση του ερωτηματολογίου.

Σχετικά με το φύλο τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι οι άντρες έχουν μικρότερα επίπεδα νευρωτισμού σε σχέση με τις γυναίκες. Στατιστικά σημαντική διαφορά βρέθηκε και στον παράγοντα του νευρωτισμού. Οι γυναίκες και των δύο ομάδων παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα νευρωτισμού σε σχέση με τους άντρες. Το στοιχείο αυτό ότι οι άντρες παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα νευρωτισμού, σύμφωνα με τους Costa & McCrae (1985) είναι πιο ήρεμοι, χαλαροί, απαθής, θαρραλέοι και πιο ικανοποιημένοι με τον εαυτό τους. Αντίθετα οι γυναίκες παρουσιάζουν μεγαλύτερα επίπεδα νευρωτισμού, δηλαδή είναι πιο ανήσυχες, νευρικές, συναισθηματικές, ανασφαλής, ανεπαρκείς και υποχόνδριες. Τα αποτελέσματα αυτά συμβαδίζουν και με άλλες έρευνες (Bar-On, 2000, Ciarrochi et al., 2000 και Petrides & Furnham, 2000), οι οποίες ισχυρίζονται ότι οι άνδρες είναι πιο καλοί στην διαχείριση συναισθημάτων, όπως το άγχος, και προσαρμόζονται πιο εύκολα σε νέες συνθήκες. Παρόλα αυτά πρέπει να ειπωθεί ότι ενδεχομένως να μην πρόκειται για ένα αξιόπιστο αποτέλεσμα, εφόσον ο αριθμός των αντρών του δείγματος είναι 65 και 292 των γυναικών.

Κάποιες παρατηρήσεις που παρουσιάζουν ενδιαφέρον, αλλά δεν εμφάνισαν στατιστική σημαντικότητα είναι ότι όλοι οι συμμετέχοντες παρουσίασαν υψηλές μέσες τιμές σε όλες τις υποκατηγορίες της συναισθηματικής νοημοσύνης και κυρίως

στις υποκατηγορίες της εκτίμησης του συναισθήματος, εκτίμησης του συναισθήματος των άλλων και της χρήση του συναισθήματος. Συνεπώς, οι συμμετέχοντες αξιολογούν τον εαυτό τους ως άτομα με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη. Σε όλες τις υποκατηγορίες της συναισθηματικής νοημοσύνης, με εξαίρεση τη ρύθμιση του συναισθήματος οι γυναίκες σημειώνουν υψηλότερη βαθμολογία. Ευρήματα τα οποία είναι σύμφωνα με άλλες έρευνες που υποδεικνύουν ότι οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη και οι άντρες είναι καλύτεροι στην διαχείριση συναισθημάτων (Bar-On, 2000. Ciarrochi et al., 2000 και Petrides & Furnham, 2000). Επίσης, η σύγκριση των μέσων όρων σημειώνει μια ελαφρώς υψηλότερη βαθμολογία των υποκατηγοριών της συναισθηματικής νοημοσύνης στους φοιτητές της ειδικής αγωγής σε σύγκριση με τους φοιτητές μη ειδικής αγωγής. Παρόλα αυτά στην παρούσα έρευνα η εφαρμογή Anova και t-test δεν έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων, εκτός από τις μεμονωμένες προτάσεις, την υποκλίμακα του νευρωτισμού σε σχέση με το φύλο όπως αναλύεται εκτενέστερα παραπάνω.

Όσον αφορά στη συναισθηματική νοημοσύνη και την προσωπικότητα δεν μπορέσαμε να διερευνήσουμε επαρκώς τη σχέση τους, λόγω της χρήσης μιας μόνο παραμέτρου των πέντε παραγόντων της προσωπικότητας, το νευρωτισμό. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι σχετικά με τη σχέση με τον νευρωτισμό βρέθηκε να υπάρχει μεγάλη αρνητική συσχέτιση του με την εκτίμηση του συναισθήματος, την εκτίμηση του συναισθήματος των άλλων και τη ρύθμιση του συναισθήματος. Τα αποτελέσματα αυτά συμβαδίζουν με τα ευρήματα των Bastian et al (2005) που έδειξαν υψηλές συσχετίσεις μεταξύ της συναισθηματικής νοημοσύνης και των παραγόντων της προσωπικότητας. Πιο συγκεκριμένα θετική συσχέτιση μεταξύ της ΣΝ και του παράγοντα της εξωστρέφειας, της δεκτικότητας και της ευσυνειδησίας και αρνητική συσχέτιση με τον παράγοντα του νευρωτισμού. Συμπερασματικά, οι συμμετέχοντες φοιτητές ανεξαρτήτως του τμήματος που σπουδάζουν όσο αυξάνεται η συναισθηματική τους νοημοσύνη τόσο μειώνονται τα επίπεδα του νευρωτισμού και το αντίθετο. Ένα επιπλέον εύρημα είναι ότι όλες οι υποκατηγορίες της συναισθηματικής νοημοσύνης παρουσιάζουν θετική συσχέτιση μεταξύ τους. Με άλλα λόγια, οι συμμετέχοντες καθώς αυξάνουν μια υποκατηγορία της συναισθηματικής νοημοσύνης αυξάνονται και οι υπόλοιπες.

Μια σημαντική διαφορά βρέθηκε στη συναισθηματική νοημοσύνη και την ηλικία των φοιτητών των δύο ομάδων. Τα ευρήματα των συσχετίσεων έδειξαν ότι υπάρχει χαμηλή θετική συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας και των τριών υποκλιμάκων της συναισθηματικής νοημοσύνης (εκτίμηση του συναισθήματος, εκτίμηση του συναισθήματος των άλλων και ρύθμιση του συναισθήματος) στο δείγμα των φοιτητών της ειδικής αγωγής. Σε αντίθεση με τους φοιτητές της μη ειδικής αγωγής όπου όχι μόνον δεν σημειώθηκε θετική συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας και των παραπάνω κατηγοριών, αλλά βρέθηκε και χαμηλή αρνητική συσχέτιση μεταξύ της ηλικίας και της συναισθηματικής νοημοσύνης στην υποκατηγορία της εκτίμησης του συναισθήματος των άλλων. Η συσχέτιση αυτή αποτελεί μια ενδεικτική στατιστική διαφορά, η οποία πιθανόν να δείχνει μια τάση ότι οι φοιτητές ειδικής αγωγής εξασκούν τα συναισθήματα τους περισσότερο κατά την διάρκεια των σπουδών τους. Παρόλα αυτά λόγω του στενού εύρους των ηλικιών (μ.ο. ηλικίας 22,5) δεν μπορούμε να το γενικεύσουμε.

Συμπερασματικά, οι φοιτητές ειδικής αγωγής καθώς αυξάνεται η ηλικία τους αυξάνονται ελαφρώς και η ικανότητα τους να αντιλαμβάνονται και να αναγνωρίζουν τα συναισθήματα τους καθώς και τα συναισθήματα των άλλων. Επίσης, αυξάνεται και η ικανότητα τους να ρυθμίζουν το συναίσθημα τους που θα τους επιτρέψει μια πιο γρήγορη ανάκαμψη από μια ψυχολογική δυσφορία. Σε αντίθεση με τους φοιτητές μη ειδικής αγωγής στους οποίους καθώς αυξάνεται η ηλικία τους μειώνεται η ικανότητα τους να αναγνωρίζουν και να αντιλαμβάνονται τα συναισθήματα των άλλων.

Τα συμπεράσματα των φοιτητών της ειδικής αγωγής συμβαδίζουν με τα αποτελέσματα άλλων ερευνητών (Bar On, 2000, Mayer, Salovey & Caruso, 2000), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η συναισθηματική νοημοσύνη είναι εξελίξιμη τουλάχιστον μέχρι την πέμπτη δεκαετία της ζωής. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα της Platsidou το 2010, τα οποία έρχονται σε αντίθεση με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας και των παραπάνω ερευνητών. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής (N= 123) ηλικίας 23-56 ετών. Από τα αποτελέσματα διαπιστώθηκε ότι η αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη δεν μεταβάλλεται σημαντικά με το πέρασμα της ηλικίας καθώς επίσης και ούτε από παράγοντες όπως

τα χρόνια της εργασιακής εμπειρίας και η οικογενειακή κατάσταση. Η εν εξελίξει έρευνα του Bar On και των συνεργατών του, οι οποίοι εξετάζουν ανά δύο έτη τη συναισθηματική νοημοσύνη 23.000 νεαρών ατόμων για διάστημα 25 χρόνων, αναμένεται να προσφέρει σημαντικά αποτελέσματα για την σχέση της συναισθηματικής νοημοσύνης με την ηλικία.

Συμπεράσματα

1. Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν τα εξής ερωτηματολόγια:
  - α. WLEIS που διερευνά τη συναισθηματική νοημοσύνη. Η αξιοπιστία του οποίου κρίθηκε αρκετά υψηλή.
  - β. BFI 10 που διερευνά τους πέντε βασικούς παράγοντες της προσωπικότητας. Από την κλίμακα χρησιμοποιήθηκε μόνο ο παράγοντας του νευρωτισμού που έδειξε ικανοποιητική αξιοπιστία.
2. Από τον έλεγχο των μέσων τιμών του ερωτηματολογίου WLEIS προέκυψε ότι οι φοιτητές ειδικής και μη ειδικής αγωγής δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές όσον αφορά τις υποκλίμακες του ερωτηματολογίου : ΕΣΕ, ΕΣΑ, ΧΣ, ΡΣ.
3. Κατά τον έλεγχο όλων των προτάσεων του ίδιου ερωτηματολογίου (WLEIS) παρουσίασε στατιστικό ενδιαφέρον η ερώτηση *«Είμαι ευαίσθητος στα συναισθήματα και τη συγκινησιακή κατάσταση των άλλων ανθρώπων»*. Οι φοιτητές ειδικής αγωγής θεωρούν τους εαυτούς τους να είναι πιο ευαισθητοποιημένοι στα συναισθήματα των συνανθρώπων τους, σε σχέση με τους φοιτητές των υπολοίπων τμημάτων. Παρόλα αυτά αποτελεί μόνο μία πρόταση του ερωτηματολογίου που σημαίνει ότι δεν μπορούμε να το γενικεύσουμε ως αποτέλεσμα.
4. Ο έλεγχος των μέσων τιμών στην υποκατηγορία του νευρωτισμού, του ερωτηματολογίου των BFI 10, παρουσίασε στατιστική σημαντικότητα, όσον αφορά τα δύο φύλα. Οι γυναίκες και των δύο ομάδων παρουσιάζουν μεγαλύτερα επίπεδα νευρωτισμού από τους άντρες. Παρόλα αυτά πρέπει να

ειπωθεί ότι ενδεχομένως να μην πρόκειται για ένα αξιόπιστο αποτέλεσμα, εφόσον ο αριθμός των αντρών του δείγματος είναι 65 και 292 των γυναικών. Σύμφωνα με τους Costa & McCrae (1985), αυτό μεταφράζεται ως εξής: οι άντρες θεωρούν τους εαυτούς τους πιο ήρεμους, χαλαρούς, απαθής, θαρραλέους και ικανοποιημένους από τον εαυτό τους, ενώ οι γυναίκες είναι πιο ανήσυχες, νευρικές, συναισθηματικές, ανασφαλής, ανεπαρκής και υποχόνδριες.

5. Οι υποκλίμακες της συναισθηματικής νοημοσύνης συσχετίζονται μετρίως θετικά μεταξύ τους. Ενώ επίσης, οι υποκλίμακες «εκτίμηση του συναισθήματος», «χρήση του συναισθήματος» και «ρύθμιση του συναισθήματος» παρουσιάζουν ισχυρή αρνητική συσχέτιση με την υποκλίμακα των Πέντε Μεγάλων Παραγόντων, το νευρωτισμό. Οι φοιτητές που θεωρούν ότι έχουν υψηλότερη συναισθηματική νοημοσύνη παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα νευρωτισμού. Τα αποτελέσματα αυτά συμβαδίζουν με την έρευνα των Bastian et al (2005) ότι υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ της συναισθηματικής νοημοσύνης και του παράγοντα του νευρωτισμού.

6. Οι φοιτητές των δύο δειγμάτων παρουσίασαν διαφορές όσον αφορά στην ηλικία. Οι φοιτητές της ειδικής αγωγής καθώς μεγαλώνουν ηλικιακά, αυξάνεται και η συναισθηματική τους νοημοσύνη στις υποκλίμακες «εκτίμηση των συναισθημάτων», «εκτίμηση των συναισθημάτων των άλλων», και «ρύθμιση των συναισθημάτων», ενώ δεν παρατηρείται το ίδιο στο δείγμα των φοιτητών των υπολοίπων τμημάτων. Αντιθέτως, το δείγμα των φοιτητών μη ειδικής αγωγής δεν σημείωσε θετική συσχέτιση, ενώ επίσης παρουσίασε χαμηλή αρνητική συσχέτιση με την υποκατηγορία «εκτίμηση των συναισθημάτων των άλλων». Ενώ μεγαλώνουν ηλικιακά μειώνεται η ικανότητα τους να εκτιμήσουν τα συναισθήματα των συνανθρώπων τους. Η συσχέτιση αυτή αποτελεί μια ενδεικτική στατιστική διαφορά, η οποία πιθανόν να δείχνει μια τάση ότι οι φοιτητές ειδικής αγωγής εξασκούν τα συναισθήματα τους περισσότερο κατά την διάρκεια των σπουδών τους. Παρόλα αυτά λόγω του στενού εύρους των ηλικιών (μ.ο. ηλικίας 22,5) δεν μπορούμε να το γενικεύσουμε. Τα παραπάνω συμπεράσματα των φοιτητών της ειδικής αγωγής όσον αφορά την ηλικία συμβαδίζουν με τα αποτελέσματα

άλλων ερευνητών (Bar On, 2000, Mayer, Salovey & Caruso, 2000), αλλά έρχονται σε αντίθεση με τα ευρήματα της Platsidou το 2010, που πραγματοποιήθηκε σε εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής.

5.2 Περιορισμοί της παρούσας έρευνας και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες

Ο βασικότερος περιορισμός της παρούσας έρευνας εντοπίζεται στο ερωτηματολόγιο των πέντε μεγάλων παραγόντων της προσωπικότητας BFI-10, από το οποίο τελικά χρησιμοποιήθηκε μόνο η υποκλίμακα του νευρωτισμού που σημείωσε τον μεγαλύτερο δείκτη αξιοπιστίας ($\alpha = .82$). Με αποτέλεσμα να μην ερευνήσουμε τους άλλους τέσσερις παράγοντες της προσωπικότητας (εξωστρέφεια, τάση αναζήτησης και εξερεύνησης, προσήνεια-συμπαθητικότητα, ευσυνειδησία). Στην πραγματικότητα εξαιτίας της χρήσης του δεν μπόρεσε να απαντηθεί ένας από τους πρωταρχικούς στόχους της έρευνας. Δηλαδή, πως συσχετίζεται η συναισθηματική νοημοσύνη με τους παράγοντες της προσωπικότητας. Τα αποτελέσματα περιορίστηκαν μόνο στην κατηγορία του νευρωτισμού.

Ένας επιπλέον περιορισμός της έρευνας αφορά και στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε. Συγκεκριμένα ο τρόπος προσέγγισης που επιλέχθηκε για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης ήταν μονάχα ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς (WLEIS). Με άλλα λόγια ερευνήθηκαν μόνο οι προσωπικές εκτιμήσεις των συμμετεχόντων για το επίπεδο της συναισθηματικής τους νοημοσύνης. Επίσης, πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο που έχει δημιουργηθεί κυρίως για τη μέτρηση της συναισθηματικής νοημοσύνης σε εργασιακά περιβάλλοντα. Για μια πιο ολοκληρωμένη διερεύνηση της συναισθηματικής νοημοσύνης, θα μπορούσε κανείς σε μια μελλοντική έρευνα να χρησιμοποιήσει συνδυασμό της μεθόδου αυτοαναφορών και της μεθόδου της αντικειμενικής μέτρησης της συναισθηματικής νοημοσύνης με τη χρήση, για παράδειγμα του Mayer, Salovey, Caruso Emotional Intelligence Test (MSCEIT). Μια τέτοια προσέγγιση ίσως να φώτιζε και το αξιοπερίεργο σημείο που προέκυψε από την παρούσα έρευνα με την έλλειψη στατιστικών σημαντικών διαφορών μεταξύ των δύο ομάδων ειδικής και μη ειδικής αγωγής. Με τη χρήση των αντικειμενικών μεθόδων μέτρησης θα μπορούσε να

καταλήξει κανείς με μεγαλύτερη βεβαιότητα στο αν όντως τελικά δεν υπάρχουν διαφορές της συναισθηματικής νοημοσύνης μεταξύ της ειδικής και μη ειδικής αγωγής.

Τέλος, μια ακόμα ιδέα για μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να είναι η διεξαγωγή της παρούσας έρευνας και σε άλλα τμήματα και πανεπιστήμια της Ελλάδας. Κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε χρήσιμα συμπεράσματα για τη συναισθηματική νοημοσύνη και την προσωπικότητα των φοιτητών που παρακολουθούν διαφορετικά τμήματα σχολών. Επίσης, ενδεχομένως να υπήρχαν στοιχεία που μπορεί να φανέρωναν τυχόν διαφοροποιήσεις ανάλογα με την περιοχή αστική ή επαρχιακή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Bar On, R. (2000). Emotional and social intelligence: Insights from the Emotional Quotient Inventory. In R. Bar On & J.D.A. Parker (Eds). *The Handbook of Emotional Intelligence* (p.p 363-388). San Francisco: John Willey & Sons, Inc.

Bar On, R. (2006). The Bar-On model of Emotional – Social Intelligence (ESI). *Psichothema*, 18, 13-28.

Bastian, A., V., Burns, R., N. & Nettelbeck, T. (2005). Emotional Intelligence predicts life skills, but as well as personality and cognitive abilities. *Personality and Individual Differences*, (39), 1135-1145.

Burns, R., N., Bastian V.A., Nettelbeck, T. (2007). Emotional Intelligence. More than Personality and Cognitive Ability?. In Matthews, G., Zeidner, M., Roberts., R.D. (eds). *The Science of Emotional Intelligence: Knowns and Unknowns*. Oxford University Press, Oxford, pp 167-196.

Ciarrochi, J. V., Chan, A.Y.C. & Caputi, P. (2000). A critical evaluation of emotional intelligence construct. *Personality and Individual Differences*, 28, 539-561.

Costa, P. T. & McCrae, R. R., (1994). «Set like plaster?». Evidence of the stability of adult personality. In Heatherton, T. & Weinberger, J. (Eds), *Can personality change?* Whashington, D.C.: American Psychological Assotiation.

Costa, P., T. & McCrae, R., R. (1995). Domains and Facets: Hierarchical Personality assessment Using the revised NEO Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment* (64), 21-50.

Davis, K., S. & Humphrey, N. (2011). Emotional Intelligence predicts adolescent mental health beyond personality and cognitive ability. *Personality and Individual Differences* (52), 144-149.

Eagly, A., H., Social & Mitchell, A., A., (2004). Role theory of sex differences and similarities: implications for the sociopolitical attitudes of women and men. In Antoinette. P., M., *Praeger guide to the psychology of gender*. Westport, Conn: Praeger Publishers, 2004.

Gardner, H. (1993). *Frames of mind: The theory of multiple intelligence (2nd eds)*. London: Fontana Press

Goleman, D. (1998). *Η Συναισθηματική Νοημοσύνη: Γιατί το <EQ> είναι πιο σημαντικό από το <IQ>*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Goleman, D., Boyatzis, R., McKee, A. (2002). Ο νέος ηγέτης – Η δύναμη της συναισθηματικής νοημοσύνης στη διοίκηση των οργανισμών (σελ. 57-73). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Gosling, S., D., Rantfrow, J., P. & Swann, Jr., W. (2003). A very brief measure of the Big Five personality domains. *Journal of Research in Personality*, 37, 504-528.

Gray-Little, B., Williams, V., S., L., & Hancock, T. D. (1997). An item response theory analysis of the Rosenberg Self-Esteem Scale. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 443-451.

Karim, J. (2010). An item response theory analysis of Wong and Law emotional intelligence scale. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2, (2), 4038-4047.

Matthews, G., Zeidner M., & Roberts, R.D. (2004) Seven myths About Emotional Intelligence, *Psychological Inquiry*, 15 (3), 179-196.

Matthews. G., Zeidner, M. & Roberts. R. (2002). Emotional intelligence science and myth. MA: MIT Press, Cambridge

Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2008). Emotional Intelligence: New ability or eclectic traits. *American Psychologist*, 63 (6), 503–517.

Mayer, J., D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey, & D. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications* (pp. 3–31). New York: Basic Books.

Mayer, J., D., Caruso, D., R., & Salovey, P. (1999). Emotional intelligence meets standards for traditional intelligence. *Intelligence* 27 (17), 267-298.

Mayer, J.D., Salovey, P. & Caruso D.R (2000). Emotional Intelligence as zeitgeist, as personality and as mental ability. In R. Bar On & J.D.A. Parker (Eds). *The Handbook of Emotional Intelligence* (p.p 92-117). San Francisco: John Willey & Sons, Inc.

Muck, M., P., Hell, B. & Gosling, D. (2007). Five-Factor Model Instrument. A Self-Peer Study on the German Adaptation of the Ten-Item Personality Inventory (TIPI-G). *European Journal of Psychological Assessment*, 23 (3), 166–175.

O' Connor, R., M., & Little, L.S. (2003). Revising the predictive validity of emotional intelligence: Self report versus ability – based measures. *Personality and individual differences*, 35, 1893-1902.

Panayiotoy, G., Kokkinos, M., C. & Spanoudis, G. (2004). Searching the ‘‘Big Five’’ in the Greek context: the NEO-FFI under the microscope. *Personality and Individual Differences*, 36, 1841-1854.

Pervin. , A., L. & John O., P. (1999). Θεωρίες Προσωπικότητας. Έρευνα και Εφαρμογές. Μετάφραση Αρχοντούλα Αλεξανδροπούλου Ευγενία Δασκαλοπούλου . Αθήνα 2001. Εκδόσεις: Τυποθήτω

Petrides, K., V., Pita, R. & Kokkinaki, F. (2007). The location of the trait emotional intelligence in personality factor space. *British Journal of Psychology*, (98), 273-289.

Petrides, K., V., & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality, 15*, 425-448.

Petrides, K.V., & Furnham, A. (2003). Trait emotional intelligence: behavioural validation in two studies of emotion recognition and reactivity to mood induction. *European Journal of Personality, 17*, 39-57.

Petrides, K.V., Furnham, A., & Mavroveli S. (2007). Trait emotional intelligence: moving forward in the field of EI. In Matthews G., Zeidner M., Roberts. R., (eds). *Emotional intelligence: knows and unknowns series in affective science*. Oxford University press, Oxford, pp 155-166.

Platsidou, M. (2010). Trait Emotional Intelligence of Greek Special Education Teachers in Relation to Burnout and Job Satisfaction. *School Psychology International, 31*(1), 60-76.

Qualter, P., Gardner, K., & Whiteley, H.E. (2007). Emotional intelligence: Review of research and emotional implications. *Pastoral Care, 11*-20.

Rammstedt, B. & John, P., O. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. [**Journal of Research in Personality**](#). *41* (1), 203-212.

Rammstedt, B. & Kemper, C.J. (2011). Measurement equivalence of the Big Five: Shedding further light on the potential causes of the educational bias. *Journal of Research in Personality, 45*, 121-125.

Rammstedt, B. (2007a). The 10-Item Big Five Inventory (BFI-10): Norm values and

investigation of socio-demographic effects based on a German population representative sample. *European Journal of Psychological Assessment*, 23, 193–201.

Rammstedt, B. (2007b). Welche Vorhersagekraft hat die individuelle Persönlichkeit für inhaltliche sozialwissenschaftliche Variablen? *ZUMA-Arbeitsbericht*, 2007.

Robins, W. R., Hendin, M., H. & Trzesniewski, H., K. (2001). Measuring global self-esteem: Construct validation of the single – item measure and the Rosenberg Self-Esteem Scale. *Personality and Social Psychology*, 27, (2), 151-161.

Salovey, P., & Mayer, J., D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9 (3), 185–211.

Shi, J., & Wang, L. (2007). Validation of emotional intelligence scale in Chinese university students. *Personality and Individual Differences*, 43, 377–387

Tsaousis, I. & Kerpelis, P. (2004). “The traits personality questionnaire 5 (TPQue5): psychometric properties of a shortened version of a big five measure”. *European Journal of Psychological Assessment*, 20 (3), 173-179.

Tsaousis, I. & Nikolaou, I. (2005). Exploring the Relationship between Emotional Intelligence and Physical and Psychological Health. *Stress and Health*, 21, 77-86.

Tsaousis, I., Nikolaou, I. (2001). The Stability of the Five-Factor Model of Personality in Personnel Selection and Assessment. *International Journal of Selection and Assessment*, 9, 290-301.

Vakola, M., Tsaousis, I. & Nikolaou, I. (2004). The role of emotional intelligence and personality variables on attitudes toward organizational change. *Journal of Managerial Psychology*, 19 (2), 88-110.

Vernom, P., Villani, A., Schermer, P. & Petrides K. (2008). Phenotypic and genetic associations between the Big Five and Trait Emotional Intelligence. *Twin Research and Human Genetics* 11 (5), 524-530.

Wigfield, A., Eccles, J. Yoon, K., Suk, H. R., Arbreton, A., Freedman-Doan, C., & Blumenfeld, P. (1997). Changes in children's competence beliefs and subjective task values across the elementary school years: A three-year study. *Journal of Educational Psychology*, 89, 451-469.

Wong, C., S., & Law, K., S. (2002). The effects of leader and follower emotional intelligence on performance and attitude: An exploratory study. *The Leadership Quarterly*, (13), 243-247.

Ελληνική Βιβλιογραφία

Ανδρέου. Ελ., Γκουλέτσα, Μ., Μπανάκα. Μ. (2007). Συναισθηματική νοημοσύνη, ενδοπροσωπικός/ εξωπροσωπικός έλεγχος και κοινωνικές αλληλεπιδράσεις μαθητών/-τριών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Πρακτικά συνεδρείου ‘‘Εκπαιδευτικός – Σχολείο – Οικογένεια’’ Προσπελάστηκε από <http://conf2007.edu.uoi.gr/Praktika/922-1083.pdf>

Γουβιάς, Δ. (2003). Η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης σε μαθητές και ενήλικες. Αποσαφηνίσεις, εκπαιδευτικές πρακτικές και χρήσιμη βιβλιογραφία. *Επιστημονικό Βήμα*, (2), 79-94.

Καφέτσιος, Κ., & Πετράτου, Α.(2005). Ικανότητες συναισθηματικής νοημοσύνης, κοινωνική στήριξη και ποιότητα ζωής. *Ελευθέρινα: Επιστημονική Επιτηρίδα τμήματος Ψυχολογίας, Πανεπιστημίου Κρήτης*, 1, 129-150.

- Λεοντάρη, Α., (1996). Αυτοαντίληψη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μακρή – Μπότσαρη (2001). Αυτοαντίληψη και αυτοεκτίμηση: Νοντλελα, ανάπτυξη, λειτουργικός ρόλος κα αξιολόγηση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Μαριδάκη – Κασσωτάκη, Α. (υπό δημοσίευση). Συναισθηματική νοημοσύνη: Σύγχρονες προσεγγίσεις και πρακτικές εφαρμογές. *Επιστήμες Αγωγής*.
- Μπρίνια. Β., (2008). Management και Συναισθηματική Νοημοσύνη. Αθήνα: Σταμούλη, σελ: 40-41.
- Πλατσίδου, Μ. (2004). Συναισθηματική Νοημοσύνη: Σύγχρονες προσεγγίσεις μιας παλιάς έννοιας. *Επιστήμες τις αγωγής, 1*, 27-39.
- Πλατσίδου, Μ. (2005). Διερεύνηση της συναισθηματικής νοημοσύνης εφήβων με τη μέθοδο των αυτοαναφορών και της αντικειμενικής επίδοσης. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 40, 166-181. Προσπελάστηκε από http://users.uom.gr/~platsidu/quest_2005.pdf
- Πλατσίδου, Μ. (2006). Ο λειτουργικός ρόλος της αντιληπτής συναισθηματικής νοημοσύνης στο σύστημα του εαυτού. Στο Ε. Συγκολλίτου (Επιμ. Έκδ.), *Η έννοια του εαυτού και λειτουργικότητα στο σχολείο* (σ. 139-146). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Κυριακίδη.
- Πλατσίδου. Μ. (2010). Η συναισθηματική νοημοσύνη: θεωρητικά μοντέλα, τρόποι μέτρησης και εφαρμογές στην εκπαίδευση και στην εργασία. Αθήνα: Gutenberg.
- Πούρκος, Μ., (1997). Ατομικές διαφορές μαθητών και εναλλακτικές ψυχοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις. Αθήνα: Gutenberg.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα 1

Αξιοπιστία ερωτηματολογίου WLEIS 16 - Cronbach's Alpha

Η τελευταία στήλη του παρακάτω πίνακα "Alpha if item deleted" δείχνει την αξιοπιστία άλφα αν δεν συμπεριλάβουμε το στοιχείο της γραμμής αυτής. Από την παρακάτω στήλη βλέπουμε ότι όλες οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου κρατάν ένα υψηλό δείκτη άλφα.

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
ei1	77,78	101,198	,451	,828

ei2	78,04	102,506	,355	,832
ei3	77,79	98,324	,474	,826
ei4	78,54	96,183	,487	,825
ei5	77,93	98,633	,537	,823
ei6	77,90	100,612	,418	,829
ei7	78,70	94,170	,536	,822
ei8	79,17	93,641	,584	,819
ei9	78,42	95,664	,563	,820
ei10	77,73	106,665	,113	,845
ei11	78,42	95,646	,546	,821
ei12	79,32	98,189	,298	,841
ei13	77,79	101,442	,342	,833
ei14	78,01	100,625	,440	,828
ei15	77,79	98,767	,537	,823
ei16	78,65	94,155	,597	,818

Παράρτημα 2

Αξιοπιστία ερωτηματολογίου Rosenberg - Cronbach's Alpha

Η τελευταία στήλη του παρακάτω πίνακα "Alpha if item deleted" δείχνει την αξιοπιστία άλφα αν δεν συμπεριλάβουμε το στοιχείο της γραμμής αυτής.

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
se1	12,60	3,558	,599	,740
se2	12,67	3,720	,573	,749
se4	12,68	3,638	,539	,760
se6	12,93	3,636	,599	,741
se7	13,01	3,744	,532	,762

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
--	----------------------------	--------------------------------	----------------------------------	----------------------------------

se3	8,97	6,894	,571	,760
se5	8,76	6,830	,470	,784
se8	8,05	6,270	,483	,786
se9	8,39	5,443	,707	,706
se10	8,17	5,825	,665	,722

Παράρτημα 3 - Ερωτηματολόγιο

Αγαπητέ φοιτητή/ αγαπητή φοιτήτρια καλώς ήρθες!

Αν και η έννοια της συναισθηματικής νοημοσύνης παίρνει συχνά διαφορετικές ερμηνείες, γενικά θεωρείται ότι εμπεριέχει μια δέσμη συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, απαραίτητων για την αποτελεσματική διαχείριση της πραγματικότητας. Η ενασχόληση κάποιου με την ειδική αγωγή, απαιτεί πιθανότατα ένα καλύτερο επίπεδο συναισθηματικής νοημοσύνης, το οποίο μπορεί θαυμάσια να είναι εγγενές, όσο και επίκτητο. Σκοπός του ερωτηματολογίου είναι να ερευνήσουμε τι συναισθηματική νοημοσύνη των φοιτητών και πώς αυτή σχετίζεται με την προσωπικότητα τους.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ ΠΟΛΥ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ!

1. Φύλο

1. Άνδρας
2. Γυναίκα

2. Ηλικία

---

3. Τμήμα Σπουδών

Οι παρακάτω ερωτήσεις αφορούν το πώς διαχειρίζεστε τα συναισθήματά σας γενικά. Επιλέξτε το βαθμό που κάθε πρόταση εκφράζει το πώς αισθάνεστε, με κλίμακα από: 1(Διαφωνώ Απόλυτα) έως 7(Συμφωνώ Απόλυτα).

4. Τις περισσότερες φορές καταλαβαίνω (έχω μια καλή αίσθηση) το γιατί αισθάνομαι τα συναισθήματα που νοιώθω (έτσι όπως αισθάνομαι)

1. Διαφωνώ απόλυτα
2. Διαφωνώ κάπως
3. Διαφωνώ
4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
5. Συμφωνώ κάπως
6. Συμφωνώ
7. Συμφωνώ απόλυτα

5. Πάντα μπορώ να καταλάβω πως αισθάνονται οι φίλοι μου με βάση την συμπεριφορά τους

1. Διαφωνώ απόλυτα
2. Διαφωνώ κάπως
3. Διαφωνώ
4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
5. Συμφωνώ κάπως
6. Συμφωνώ
7. Συμφωνώ απόλυτα

6. Πάντα θέτω στόχους για τον εαυτό μου και μετά βάζω τα δυνατά μου για να τους πετύχω

1. Διαφωνώ απόλυτα
2. Διαφωνώ κάπως
3. Διαφωνώ
4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
5. Συμφωνώ κάπως
6. Συμφωνώ
7. Συμφωνώ απόλυτα

7. Μπορώ με την λογική να ελέγξω τον θυμό μου και να αντεπεξέλθω τις δυσκολίες.

1. Διαφωνώ απόλυτα
2. Διαφωνώ κάπως
3. Διαφωνώ
4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
5. Συμφωνώ κάπως
6. Συμφωνώ
7. Συμφωνώ απόλυτα

8. Έχω μια καλή κατανόηση των συναισθημάτων μου

1. Διαφωνώ απόλυτα
2. Διαφωνώ κάπως
3. Διαφωνώ
4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
5. Συμφωνώ κάπως
6. Συμφωνώ

7. Συμφωνώ απόλυτα

9. Είμαι καλός παρατηρητής των συναισθημάτων των άλλων

1. Διαφωνώ απόλυτα

2. Διαφωνώ κάπως

3. Διαφωνώ

4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

5. Συμφωνώ κάπως

6. Συμφωνώ

7. Συμφωνώ απόλυτα

10. Πάντα 'λέω στον εαυτό μου' ότι είμαι ένα άξιο και ικανό άτομο

1. Διαφωνώ απόλυτα

2. Διαφωνώ κάπως

3. Διαφωνώ

4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

5. Συμφωνώ κάπως

6. Συμφωνώ

7. Συμφωνώ απόλυτα

11. Είμαι απόλυτα ικανός να ελέγξω τα συναισθήματά μου

1. Διαφωνώ απόλυτα

2. Διαφωνώ κάπως

3. Διαφωνώ

4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

5. Συμφωνώ κάπως

6. Συμφωνώ

7. Συμφωνώ απόλυτα

12. Πάντα καταλαβαίνω πώς αισθάνομαι πραγματικά

1. Διαφωνώ απόλυτα

2. Διαφωνώ κάπως

3. Διαφωνώ

4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

5. Συμφωνώ κάπως

6. Συμφωνώ

7. Συμφωνώ απόλυτα

13. Είμαι ευαίσθητος στα συναισθήματα και την συγκινησιακή κατάσταση των άλλων ανθρώπων

1. Διαφωνώ απόλυτα

2. Διαφωνώ κάπως

3. Διαφωνώ

4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

5. Συμφωνώ κάπως

6. Συμφωνώ

7. Συμφωνώ απόλυτα

14. Είμαι ένα άτομο με ισχυρά κίνητρα

1. Διαφωνώ απόλυτα

2. Διαφωνώ κάπως

3. Διαφωνώ

4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

5. Συμφωνώ κάπως

6. Συμφωνώ

7. Συμφωνώ απόλυτα

15. Όταν θυμώνω, πάντα μπορώ να ηρεμήσω γρήγορα

1. Διαφωνώ απόλυτα

2. Διαφωνώ κάπως

3. Διαφωνώ

4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

5. Συμφωνώ κάπως

6. Συμφωνώ

7. Συμφωνώ απόλυτα

16. Πάντα γνωρίζω αν είμαι χαρούμενος ή όχι

1. Διαφωνώ απόλυτα

2. Διαφωνώ κάπως

3. Διαφωνώ

4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

5. Συμφωνώ κάπως

6. Συμφωνώ

7. Συμφωνώ απόλυτα

17. Έχω μια καλή κατανόηση των συναισθημάτων των ανθρώπων γύρω μου

1. Διαφωνώ απόλυτα

2. Διαφωνώ κάπως

3. Διαφωνώ

4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ

5. Συμφωνώ κάπως
6. Συμφωνώ
7. Συμφωνώ απόλυτα

18. Πάντα παρακινώ τον εαυτό μου να καταφέρει το καλύτερο

1. Διαφωνώ απόλυτα
2. Διαφωνώ κάπως
3. Διαφωνώ
4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
5. Συμφωνώ κάπως
6. Συμφωνώ
7. Συμφωνώ απόλυτα

19. Έχω καλό έλεγχο των συναισθημάτων μου

1. Διαφωνώ απόλυτα
2. Διαφωνώ κάπως
3. Διαφωνώ
4. Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ
5. Συμφωνώ κάπως
6. Συμφωνώ
7. Συμφωνώ απόλυτα

**Πόσο καλά περιγράφουν οι παρακάτω δηλώσεις την προσωπικότητα σου;
Θεωρώ γενικά τον εαυτό μου ως κάποιον που ...**

20. ... είναι συντηρητικός

1. Διαφωνώ Απόλυτα
2. Διαφωνώ Λίγο
3. Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ

4. Συμφωνώ Λίγο
5. Συμφωνώ Απόλυτα

21. ... είναι σε γενικές γραμμές έμπιστος

1. Διαφωνώ Απόλυτα
2. Διαφωνώ Λίγο
3. Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
4. Συμφωνώ Λίγο
5. Συμφωνώ Απόλυτα

22. ... τείνει να είναι τεμπέλης

1. Διαφωνώ Απόλυτα
2. Διαφωνώ Λίγο
3. Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
4. Συμφωνώ Λίγο
5. Συμφωνώ Απόλυτα

23. ... είναι χαλαρός, διαχειρίζεται το στρες καλά

1. Διαφωνώ Απόλυτα
2. Διαφωνώ Λίγο
3. Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
4. Συμφωνώ Λίγο
5. Συμφωνώ Απόλυτα

24. ... έχει λίγα καλλιτεχνικά ενδιαφέροντα

1. Διαφωνώ Απόλυτα
2. Διαφωνώ Λίγο
3. Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
4. Συμφωνώ Λίγο
5. Συμφωνώ Απόλυτα

25. ... είναι εξωστρεφής, κοινωνικός

1. Διαφωνώ Απόλυτα
2. Διαφωνώ Λίγο
3. Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
4. Συμφωνώ Λίγο
5. Συμφωνώ Απόλυτα

26. ... τείνει να επικρίνει τους άλλους

1. Διαφωνώ Απόλυτα
2. Διαφωνώ Λίγο
3. Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
4. Συμφωνώ Λίγο
5. Συμφωνώ Απόλυτα

27. ... κάνει προσεκτική δουλειά

1. Διαφωνώ Απόλυτα
2. Διαφωνώ Λίγο
3. Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
4. Συμφωνώ Λίγο
5. Συμφωνώ Απόλυτα

28. ... αγχώνεται εύκολα

1. Διαφωνώ Απόλυτα
2. Διαφωνώ Λίγο
3. Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
4. Συμφωνώ Λίγο
5. Συμφωνώ Απόλυτα

29. ... έχει δραστήρια φαντασία

1. Διαφωνώ Απόλυτα
2. Διαφωνώ Λίγο
3. Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ
4. Συμφωνώ Λίγο
5. Συμφωνώ Απόλυτα